

Verslag van een openbaar verhoor

De parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen heeft op 7 oktober 2022 **de heer De Jong** als getuige gehoord.

Voorzitter: Van der Lee

Griffier: Israel

Aanwezige leden van de commissie: Van der Graaf, Kat, Kathmann, Kwint, Kuik, Van der Lee en Tielen.

Aanvang 10.00 uur.

De **voorzitter**:

Aan de orde is het verhoor van de heer De Jong. Ik verzoek de griffier om hem binnen te geleiden.

(De griffier geleidt de getuige naar zijn plaats in de Enquêtezaal.)

De **voorzitter**:

Goedemorgen, meneer De Jong.

De heer **De Jong**:

Goedemorgen.

De **voorzitter**:

Welkom bij de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen. 60 jaar aardgaswinning heeft Nederland veel gebracht, maar kent zeker voor gedupeerden schaduwkanten. De commissie onderzoekt hoe deze schaduwkanten hebben geleid tot het besluit om de aardgaswinning in Groningen te stoppen. Wij willen weten hoe de besluitvorming op cruciale momenten is verlopen. We onderzoeken de wijze waarop private en publieke partijen hebben samengewerkt bij de gaswinning. Ook kijken we naar hoe aardbevingen zijn ontstaan, de ontwikkeling van kennis daarover, de afhandeling van schade veroorzaakt door de bevingen en het proces van het versterken van gebouwen in Groningen.

U bent sinds augustus 2016 Director Upstream voor Esso Nederland en tevens ExxonMobil Holding Company Holland. In die hoedanigheid willen wij u horen als getuige. U heeft ervoor gekozen om de belofte af te leggen en

daarmee de gehele waarheid en niets dan de waarheid te zullen zeggen. Om die reden verzoek u om even te gaan staan.

(In handen van de voorzitter legt de heer De Jong de belofte af.)

De **voorzitter**:

Dan staat u onder ede en mag u weer plaatsnemen. Het verhoor met u wordt afgenomen door collega Van der Graaf en mijzelf en mogelijk zal mevrouw Kuik ook nog enkele vragen aan u stellen. Ik stel voor dat we beginnen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Meneer De Jong, u werkt sinds 1991 bij ExxonMobil. U bent sinds 2016 directeur Upstream voor Esso Nederland. Vanuit die functie bent u lid van het College van Gedelegeerde Commissarissen van GasTerra, lid van het College van Beheer van de Maatschap Groningen en lid van de raad van commissarissen van de NAM. In dit verhoor willen we u bevragen over de belangen van ExxonMobil in het gasgebouw, de betrokkenheid van ExxonMobil bij de schadeafhandeling en de versterkingsopgave, en de onderhandelingen over de afbouw van de gaswinning in Groningen. Omdat uw voorganger, de heer Van Roost, geen gehoor heeft gegeven aan onze oproep hebben we ook over zijn periode nog een paar vragen voor u.

ExxonMobil zit samen met Shell en de Nederlandse Staat in het gasgebouw. Welke belangen heeft ExxonMobil bij de gaswinning in Groningen? Hoe zou u die omschrijven?

De heer **De Jong**:

Dat zijn zakelijke belangen, zoals in elke joint venture. Wij zitten in een fiftyfiftyverhouding, zijn aandeelhouder van de Nederlandse Aardolie Maatschappij sinds 1947. NAM op haar beurt is een partner in de samenwerking met de Staat.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Als u deze belangen afzet tegen de andere operaties, hoe groot zijn de belangen van het Groningenveld dan in vergelijking met de andere?

De heer **De Jong**:

U bedoelt andere operaties wereldwijd?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Ja, wereldwijd.

De heer **De Jong**:
Toen ik aantrad in 2016, om u daar een idee van te geven, kwam ongeveer 4% van de winst van ExxonMobil wereldwijd vanwege onze participatie in het gasgebouw, dus 4 cent op 100 cent.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Oké. Het Groningenveld, zo hebben we van anderen gehoord, was best uniek.

De heer **De Jong**:
Zeker.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Zag Exxon dat ook zo?

De heer **De Jong**:
Dat zag Exxon ook zo. Ja, zeker. Het is uniek in de wereld, vanwege zijn specifieke kenmerken.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
En in orde van grootte? U zei net 4%. Is dit het grootste veld waar Exxon bij betrokken is?

De heer **De Jong**:
Nee, nee. Er zijn andere velden die nog veel groter zijn. Toen het ontdekt werd in 1959, was het wel een van de allergrootste velden ter wereld überhaupt. De winbare reserves, zoals wij zeggen, zijn ook keer op keer naar boven bijgesteld. Het was op dat moment van enorme proporties.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Het is dus een belangrijke operatie voor Exxon?

De heer **De Jong**:
Sowieso. Ja, zeker.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Wie is er binnen ExxonMobil eindverantwoordelijk voor de beslissingen in het gasgebouw?

De heer **De Jong**:

Dat ben ik.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U bent dat. In hoeverre lopen de belangen van Exxon samen met die van Shell?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat ze eigenlijk ... Ik zei al: wij noemen dat een joint venture. Dat is ook helemaal niet ongebruikelijk. Soms is dat met één andere partner, zoals in dit geval. Samen hebben we dan ook nog een operating company opgericht, de Nederlandse Aardolie Maatschappij. Daarmee word je geacht samen de belangen van die joint venture te behartigen. Je spreekt dan ook altijd af wie de operaties dan dagdagelijks voert, bijvoorbeeld welke processen er worden gevoerd: zijn dat de processen van Shell of, in dit geval, van Exxon? Dus ik denk dat die in beginsel helemaal gelijklopen. Dat is in ieder geval de bedoeling. Je doet het samen. En in een verhouding van 50/50 is het al helemaal duidelijk dat je, allebei, de belangen van de joint venture dient.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

"In beginsel" -- u zegt het al -- lopen ze dus gelijk op. Waar zitten dan de verschillen?

De heer **De Jong**:

Er kunnen verschillen van mening zijn over wat het beste is voor de joint venture. Dat kan. Dat gebeurt ook weleens.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja, ik denk dat we daar zo meteen nog op terug zullen komen.

De heer **De Jong**:

Ik verwachtte het al.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In de notulen van het College van Gedelegeerde Commissarissen zien we namelijk dat Exxon de enige partij is die geregeld tegen een besluit stemt. Hoe verklaart u dat?

De heer **De Jong**:

"Geregeld tegen een besluit stemt", zegt u.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja.

De heer **De Jong**:

In het College van Gedelegeerde Commissarissen van GasTerra?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja. Ik heb daar een heel aantal voorbeelden van. Een heel aantal voorbeelden in de periode van de heer Van Roost, maar uzelf onthoudt zich nog in februari 2018.

De heer **De Jong**:

Nou ... Ik had uw vraag eerder geïnterpreteerd als: gaan die belangen wel of niet samen bij de joint venture? De joint venture is heel specifiek de Nederlandse Aardolie Maatschappij. Als we nu een overstapje maken naar GasTerra, dan kunnen er allerlei redenen zijn, want daar zijn vier aandeelhouders. Als we het simplificeren, misschien ook voor de mensen thuis, dan is het eigenlijk de Staat in één blok en ExxonMobil en Shell met een positie. In GasTerra is er dus ... Dat is ook een samenwerkingsverband, maar daar kunnen om allerlei redenen andere visies tussen de verschillende aandeelhouders zijn.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Want daar gaat het over de verkoop van gas?

De heer **De Jong**:

Klopt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Waar zit 'm dan het verschil in visie tussen Exxon en Shell?

De heer **De Jong**:

O, ik zou niet weten of daar in z'n algemeenheid iets over te zeggen is, mevrouw Van der Graaf.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dan gaan we door met de volgende vraag. In het verhoor met de heer Benschop hoorden we dat ExxonMobil in 2013 tegen het voorstel stemt om minder te verkopen om op een eventueel reductiebesluit in 2014 voorbereid te zijn. Uw voorganger, de heer Van Roost, was op dat moment commissaris. Wat waren de redenen van Exxon om daar op dat moment tegen te zijn?

De heer **De Jong**:

Ja, 2013. Toen verhuisde ik denk ik net van Houston in Texas naar Dar es Salaam in Tanzania. Ik heb dus niet een directe ... Ik ben daar niet bij betrokken geweest, maar ik wil best even met u nadenken over wat hem toen heeft kunnen bewegen om daartegen te zijn.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat waarderen wij.

De heer **De Jong**:

Zeker. In eerdere verhoren heeft u ook al gehoord dat het typisch voor ExxonMobil is om vrij zakelijk in de wedstrijd te zitten. Zijn overweging zou kunnen zijn geweest: "Wacht, we hebben winstmaximalisatie nu toch nog steeds als objectief? Als er kansen zijn om extra gas te verkopen, nu reeds voor dan, dan kan ik me er niet zo goed in vinden om daarvan af te zien". Het is natuurlijk een stuk makkelijker om daar iets van te vinden als je daar nu op terugkijkt. Nu heb je veel meer informatie. We weten allemaal waar we nu zijn, en daarom zitten we hier ook samen. Als u mij vraagt wat ik daar nu van vind: ik ben blij dat dat idee om meer te verkopen, weggestemd is. Daar zijn twee redenen voor, en daar komen we misschien ook nog wel even over te spreken. Enerzijds is er het idee van "meer is beter", wat uiteraard niet bijdroeg aan het draagvlak. Anderzijds waren er puur commerciële overwegingen: als je geconfronteerd gaat worden met het risico van een productiebeperking van jouw eigen gas, dan is het niet per se verstandig om dat gas al in de toekomst te verkopen. Want zo direct blijkt dan dat je het misschien niet hebt. Om het duidelijk te maken: stel dat die productiebeperking dan ook echt bewaarheid wordt, dan heb je het verkocht. Maar dan is het niet je eigen gas dat je verkoopt; dan moet je gas inkopen, met alle prijsrisico's van dien.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat kan ik goed volgen, wat u daar zegt. U geeft aan: de heer Van Roost heeft op dat moment misschien gedacht dat het niet logisch is om, als je wel nog meer gas zou kunnen winnen, erop vooruit te lopen dat je alvast akkoord gaat met minder. Maar in retrospectief, achteraf, zegt u: de reden "meer is beter" draagt niet bij aan het draagvlak; achteraf gezien had je een andere afweging kunnen maken, en ook de commerciële overwegingen voor de lange termijn ...

De heer **De Jong**:

Ja, je loopt dan een extra prijsrisico. U vat het goed samen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Een extra prijsrisico. Ja, precies. Dus u was blij dat uiteindelijk het besluit wel was genomen zoals dat genomen is?

De heer **De Jong**:

Als ik terugkijk, denk ik dat het goed is dat het niet zo is gegaan.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Helder. Eerder in dat jaar, in januari 2013, besluit de minister om na het dringende advies van Staatstoezicht niet in te grijpen in de productie. Wij lezen in een interne e-mail van Exxon, een dag vóór dat besluit, dat er gesproken wordt over een "geslaagde beïnvloeding vanuit Exxon en NAM". In hoeverre past het binnen het beleid van Exxon om de besluitvorming van een minister zo te beïnvloeden?

De heer **De Jong**:

Ik was daar niet bij. Dat hebben we al eerder met elkaar vastgesteld. Je zit met elkaar in het gasgebouw, dus er vindt over en weer beïnvloeding plaats. Ik snap best dat u bij zo'n e-mail denkt: daar gaan mijn wenkbrauwen toch wel van omhoog.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Toch wel. En we vragen naar een verklaring. En naar wat de modus operandi van Exxon in dit soort situaties is.

De heer **De Jong**:

Ik ben er zelf niet zo van verschoten. Maar nogmaals, ik heb er alle begrip voor dat u dat denkt, zeker gelet op de hoedanigheid waarin wij hier nu bij elkaar zitten. Maar het is helemaal niet ongebruikelijk, want die contacten zijn er natuurlijk. Dat gasgebouw heeft tot Huizinge enorm goed gewerkt voor Nederland en voor alle deelnemers in het gasgebouw.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Helder. U was er niet zo van verschoten, want dit was vrij gebruikelijk. Moet ik het dan zo interpreteren dat Exxon probeert zijn positie goed naar voren te brengen voordat de minister een besluit neemt?

De heer **De Jong**:
Zeker. Dat is correct.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Dank u wel.

De **voorzitter**:

Zoals we allemaal weten brengt de gaswinning uit het Groningenveld op een gegeven moment schade toe. De risico's op aardbevingen vragen bovendien om een preventieve versterking van woningen. Op het moment dat u aantreedt, is de uitvoering van de schadeafhandeling door NAM al overgedragen aan het Centrum Veilig Wonen. Welke afspraken bestonden er over de aansturing van het Centrum Veilig Wonen?

De heer **De Jong**:

Daar stond ik echt heel ver vanaf, meneer Van der Lee. U heeft uiteraard helemaal gelijk: in 2016, toen ik aantrad, was het Centrum Veilig Wonen al in functie. Misschien nog even over hoe dat dan in zo'n joint venture werkt: NAM is de operating company. NAM maakte die afspraken met het CVW. Er staat mij geen specifieke guidance van de aandeelhouders voor ogen. Ik herinner me dat zeker niet uit 2016.

De **voorzitter**:

Er is ook een commissie van toezicht op het Centrum Veilig Wonen. Die stelt op een gegeven moment in haar rapportage over het jaar 2015 dat een groot aantal partijen invloed wil uitoefenen op het werk van het Centrum Veilig Wonen, onder andere de aandeelhouders van NAM. Dit werkt volgens hen vertragend op de uitvoeringsdoelstellingen van het Centrum Veilig Wonen. In hoeverre was ook Exxon betrokken bij het beïnvloeden van de werkzaamheden van het Centrum Veilig Wonen?

De heer **De Jong**:
Ik was daar niet bij betrokken.

De **voorzitter**:

Maar het feit dat de commissie van toezicht die conclusie trekt, doet ons veronderstellen dat die activiteit ook vanuit de aandeelhouder Exxon wél plaatsvond.

De heer **De Jong**:

Dat begrijp ik, dat u die conclusie trekt. Maar er staat mij niets van bij dat dat het geval was.

De **voorzitter**:

In het jaar daarop, in 2016, waarin u inmiddels in functie bent, blijkt op een gegeven moment dat er toch wel heel vaak zogenaamde C-schades werden vastgesteld. Dat is een kwalificatie die erop duidt dat een schade geen relatie tot de gaswinning heeft. Ook blijkt over dat gehele jaar dat de bedragen die wel worden toegekend, beduidend lager zijn dan in de jaren daarvoor. Hoe interpreteerde Exxon die ontwikkeling?

De heer **De Jong**:

De A-, B- en C-schadetoekenning zegt me wel nog iets. Dat er een trend zou zijn van minder schade, zou ik denk ik kwalificeren als potentieel goed nieuws. De winning werd ook toen al jaar op jaar verminderd. Het zou dus ook niet zo onlogisch zijn als dat werd vastgesteld.

De **voorzitter**:

Dus voor u was dat positief nieuws?

De heer **De Jong**:

In zijn algemeenheid, maar we komen er vast nog wel over te spreken, was mijn raamwerk in 2016: minder overlast voor de Groningers, minder schade, een kleinere versterkingsopgave.

De **voorzitter**:

We zien ook dat het beheersen van de kosten een van de kernprestatie-indicatoren was, die het CVW hanteert of diende te hanteren. Hoe moest het Centrum Veilig Wonen daar volgens u invulling aan geven?

De heer **De Jong**:

Nogmaals, ik stond echt ver weg van de overeenkomst tussen het CVW en NAM. NAM rapporteerde denk ik daarover in de NAM-Raad en in de Maatschap.

De **voorzitter**:

Maar daar was u wel aanwezig?

De heer **De Jong**:

Zeker, zeker. Ik loop daar ook niet voor weg. Als u zegt "u had daar wel

invloed op, want ik lees hier dit of dat", dan wil ik dat ook helemaal niet uit de weg gaan.

De **voorzitter**:

Maar u vond dat wel een belangrijk element, mag ik veronderstellen?

De heer **De Jong**:

Ongetwijfeld.

De **voorzitter**:

De kostenbeheersing.

De heer **De Jong**:

Ja, ongetwijfeld. In 2016, meneer Van der Lee, was mijn raamwerk van denken als volgt. Eén: het moet veilig. Twee: hoe gaan we het dan organiseren? Hoe wordt de schade door mijnbouw vergoed? Is dat een efficiënt proces? Hoe ik de zaak in 2016 benaderde, was een heel rationele benadering.

De **voorzitter**:

Paste daarbij ook het gegeven dat het Centrum Veilig Wonen winst maakte op de uitvoering van zijn werkzaamheden?

De heer **De Jong**:

Ja, dat vind ik wel. Dat was een commercieel consortium. Ja, je gaat die mensen een incentive geven om die taak op zich te nemen.

De **voorzitter**:

Had u verwacht dat dat later tot commotie zou leiden toen dat bekend werd?

De heer **De Jong**:

Nee, dat had ik niet verwacht. Maar ik zat er misschien op allerlei punten nog wel vrij naïef in.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Begin 2017 wordt in een gezamenlijk overleg tussen Exxon en Shell aangekaart dat het Centrum Veilig Wonen niet effectief genoeg werkt. Hoe heeft Exxon geprobeerd daar verandering in aan te brengen?

De heer **De Jong**:

Ik denk, nogmaals, niet dat ik rechtstreeks veel invloed had op de

effectiviteit van het CVW. We hebben inderdaad vastgesteld dat ... Ik heb daar wel op gereflecteerd. Ook nu horen we dat gedupeerden ontevreden zijn, dus hebben we dat steeds met het hele gasgebouw, met alle betrokkenen, NAM voorop, met de beste intenties proberen aan te vatten: eerst NAM, toen CVW, toen NCG, die toezicht hield op CVW, toen TCMG, nu IMG. Iedere keer zie je die golfbeweging, waarbij gedupeerden aanvankelijk tevreden zijn over eerst NAM, dan CVW et cetera, maar na verloop van tijd beginnen er spanningen op te treden. Die golfbeweging zien we nu voor de vijfde keer. Ook bij het IMG zeggen mensen: ja, ik ben toch niet helemaal tevreden, het duurt te lang. Dat begrijp ik ook heel goed. De uitvoeringspraktijk is heel weerbarstig.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De uitvoeringspraktijk is weerbarstig. We zien dat u in dat overleg uw zorgen uit over de hoge kosten van de versterking. "De versterkingskosten lopen uit de hand": dat lezen we daarin terug. In hoeverre speelden de zorgen over de kosten een rol in de trage voortgang van de versterking?

De heer **De Jong**:

Nee, ik denk niet dat wij -- zo begrijp ik uw vraag -- op de rem stonden op de een of andere manier. Dat kan absoluut niet ... Daar zou ik nooit de verantwoording voor willen nemen. Toen ik aantrad in 2016 -- als u mij toestaat om dat even te schetsen?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja.

De heer **De Jong**:

Ik nam eigenlijk twee functies over. Eén aan de productiekant: die collega was werkzaam in het Verenigd Koninkrijk. Eén aan de verkoopkant: dat was de functie van de heer Van Roost. Die werden samengevoegd tot mijn functie. Wat de veiligheidsaspecten en de hele aardbevingsproblematiek betreft werden onze belangen door de productiekant behartigd. Ik kwam aan uit Tanzania en ging die twee functies overnemen. Dus ik sprak met mevrouw McKinsey over wat er aan de hand was. Ik zat daar in 2016 dus heel rationeel in. Wij gaan in onze industrie heel veel om met risico's. Dan krijg je dus vrij rationele vragen, zoals: "Hoe zwaar kunnen die bevingen zijn? Wat gebeurt er dan potentieel met de huizen? Hoe groot is dat risico? Wat doen we eraan? En hoe verzekeren we dan dat we dit veld veilig uit kunnen produceren?". Dat is hoe ik de zaak benaderde. Dat betekent dus

eerst en vooral: veiligheid. Dus je gaat niet -- nergens ter wereld doen we dat -- mensen willens en wetens onnodig blootstellen aan risico's.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Helder. Dat schetst een beeld waar u staat. U noemde de naam van mevrouw McKinsey. Wie was dat?

De heer **De Jong**:

Dat was mijn voorganger in de productie. Die zat ook in de NAM-Raad voordat ik daar zat.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Helder. Welke voorstellen heeft u gedaan om de versterkingskosten in de hand te houden?

De heer **De Jong**:

Poeh ... Dat weet ik echt niet meer. Weet u het?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Nou, dat is de vraag die ik u stel. Maar laat ik hem dan anders verwoorden: heeft u vanuit Exxon geprobeerd om de versterkingsoperatie te versnellen? Het liep traag, de kosten liepen uit de hand: heeft Exxon pogingen gedaan, heeft u pogingen gedaan om het te versnellen?

De heer **De Jong**:

Ik weet het echt niet meer, mevrouw Van der Graaf. Ik weet echt niet meer of ik pogingen heb gedaan om het te versnellen. Ik denk dat wij wel pogingen hebben gedaan, en ik heb daar zelf ook voor gepleit, om de meest risicovolle gebouwen eerst aan te pakken. Dat is alweer die puur rationele benadering. Het lijkt mij een hele logische. Daar bleek later niet iedereen het mee eens te zijn. In die zin heb ik het wel proberen te versnellen, want -- nogmaals -- in mijn benadering moet je de hoogste risico's het eerst aanpakken.

De **voorzitter**:

Op 18 november 2015 vernietigt de Raad van State de instemmingsbesluiten van de minister over het winningsplan van NAM. De minister moet voortaan uitgaan van een gemiddeld jaar in plaats van een koud jaar. De gaswinning wordt voor het gasjaar 2015-2016 beperkt tot 27 miljard kubieke meter. In

hoeverre veranderde dat wat aan de opstelling van Exxon in het hele dossier?

De heer **De Jong**:

Dat gaat ook weer even terug. Dat speelt dan voor mijn tijd, meneer Van der Lee. Ik denk dat wij, en ik zelf ook, in 2016 ... Laat ik voor mezelf spreken: ook in 2016 was ik bezig met de vraag onder welke condities we dit nu voor de Groningers, voor de Nederlandse Staat en voor de aandeelhouders van NAM zodanig kunnen organiseren dat dit veld volledig geproduceerd gaat worden.

De **voorzitter**:

Ik ga toch nog even een vraag stellen over de tijd voordat u aantrad. In januari 2016 sturen de bedrijven samen, Shell en Exxon, een brief aan minister Kamp waarin wordt aangegeven dat veiligheidsoverwegingen geen aanleiding geven tot een productieverlaging tot 27 miljard kubieke meter. "Dit raakt de kern van de samenwerking tussen de Staat en de oliemaatschappijen", wordt opgemerkt. Shell en Exxon schrijven dat die samenwerking gebaseerd is op "economisch geoptimaliseerd winnen, totdat het Groningenveld economisch uitgeput is". Dat is de positie die u ook net vertolkte. Wat was nou de inzet van deze brief, ook nadat er al een uitspraak van de Raad van State lag?

De heer **De Jong**:

We hadden het eerder over hoe de partijen in het gasgebouw hun positie kenbaar maken. Dat hebben ze kennelijk vrij duidelijk gedaan daar. Ik twijfel ook helemaal niet aan de oprechtheid van die mening over de risicobeleving. Ik zei het zelf al: ook in 2016, toen ik aantrad, was ik nog helemaal die mening toegedaan. Ik vroeg me af: hoe gaan we dit met elkaar goed oplossen? Misschien komen we daar nog over te spreken, maar ik noemde dat een "win-win-win". Zodat het voor de Groningers ook een "win" zou worden.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van Loon verklaarde gisteren in haar verhoor -- zij was per 1 januari aangetreden en heeft die brief medeondertekend -- dat zij met de kennis van nu deze brief qua toon en inhoud nooit geschreven zou hebben.

De heer **De Jong**:

Dat snap ik ook, zeker. En dat ben ik met haar eens. Zo'n brief zou ik nu ook niet geschreven hebben natuurlijk.

De **voorzitter**:

Is er in die periode binnen Exxon overwogen om gewoon te stoppen met de samenwerking binnen de Maatschap vanwege de dreigende productieverlaging?

De heer **De Jong**:

Nee.

De **voorzitter**:

Later wel?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat het ooit weleens een scenario is geweest. Misschien komen we daar nog wel op: in meer recentere jaren is weleens gekeken of dat überhaupt een optie zou zijn. Ik was daar overigens niet voor. Ik heb daar ook tegen gepleit.

De **voorzitter**:

Oké. In hoeverre was de uitspraak van de Raad van State, of eigenlijk meer de gevolgen daarvan in termen van het plafond van 27 miljard kuub, aanleiding voor Exxon om over een nieuwe afdrachtensystematiek te gaan onderhandelen met de Staat?

De heer **De Jong**:

Daar hebben andere getuigen ook over verklaard. Op het moment dat de lasten en lusten zo ongelijk verdeeld zijn -- tenminste niet op een, ik kom even niet op het Nederlandse woord, "equitable basis" verdeeld zijn -- ligt het voor de hand dat je -- zodra je revenuen naar beneden gaan, zeker als ze jaar op jaar naar beneden gaan, en ze naar verwachting ook nog wel even verder naar beneden zullen gaan en de kosten alleen maar omhoog zullen gaan -- ervoor zorgt dat er een redelijke balans is tussen wat de Staat betaalt en wat de private partijen betalen.

De **voorzitter**:

Heeft u in dat kader de Staat ook inzage gegeven in de winstcijfers voor Exxon gerelateerd aan het Groningenveld?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat zij middels de Maatschap heel goed wisten wat de winst van NAM en daarmee van de twee aandeelhouders uit het Groningenveld was.

De **voorzitter**:

Die informatie was gewoon voor de Staat beschikbaar, omdat zij in de Maatschap participeerden?

De heer **De Jong**:

Zeker.

De **voorzitter**:

Het was voor alle partijen transparant wie wat overhield maar ook wat de afspraken over de verdeling van de opbrengsten en de verdeling van de kosten waren?

De heer **De Jong**:

Klopt, zeker.

De **voorzitter**:

Hebben Shell en Exxon vanaf het begin samen opgetrokken in de ambitie om de Staat te verleiden tot het maken van nieuwe afspraken over de verdeling van de opbrengsten en kosten?

De heer **De Jong**:

Nu u die vraag stelt: ik twijfel daar eigenlijk niet aan. Maar de vraag suggereert dat het misschien anders was. Ik twijfel daar niet aan.

De **voorzitter**:

Onze vragen suggereren niks.

De heer **De Jong**:

Oké ...

De **voorzitter**:

We zijn op zoek naar feiten. Wij weten niet alles.

De heer **De Jong**:

Nee. Meneer Van der Lee, ik doe dit ook niet elke dag.

De **voorzitter**:

Nee, ik snap het. Oké, dan gaan we door.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En wij zitten nu in de zesde week.

De heer **De Jong**:

Ik heb daar ook bewondering voor, echt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Het gasgebouw is gericht op waardemaximalisatie van het Groningegas. Vanaf het moment dat er een jaarlijks plafond wordt ingesteld voor de Groninger productie -- dat is in 2014 -- is er heel veel discussie in het gasgebouw over de vraag of het toegestane jaarlijkse productieniveau voor GasTerra een streefwaarde of een maximum moet zijn. Wat voor standpunt nam Exxon in die discussie in?

De heer **De Jong**:

Daar komt later het woord "puntlanding" van. U moet weten, en dat weet u ook denk ik, dat GasTerra's opdracht was: waardemaximalisatie van het Nederlandse aardgas, inclusief het Groninger gas. Dat vonden wij, en dat is ook uit andere verhoren denk ik al een beetje naar voren gekomen, totdat dat veranderd zou worden, de strategie van GasTerra. Dat heeft GasTerra, en dat mag ook gezegd worden, op een voortreffelijke wijze gedaan -- voortreffelijk in de zin van dat het helemaal niet makkelijk is om enerzijds te zeggen "we mogen absoluut niet over een bepaald maximum", ook niet als later in het gasjaar het ineens veel kouder zou worden, bijvoorbeeld en ... stikstofinstallaties ... Nogmaals, ik vind dat ze dat heel knap doen en deden in het verleden. Voor ons was het altijd een puntlanding. In die CvG-vergadering werd dat ook gemonitord. Zij kwamen met een dashboard. Toen was er niet meer sprake van "nou, als er zoveel wordt verkocht is het groen of rood", maar dat pijltje moest precies op of in de buurt van dat maximum komen, wat gelijk ook een minimum was.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar vond Exxon dan dat dat een streefwaarde moest zijn, of het maximum? U hing dan aan de kant van het maximum?

De heer **De Jong**:

Ja. Wij gingen ervan uit dat GasTerra met al haar kennis en kunde ervoor

zorgde dat het op dat punt landde, inderdaad. Zeker. Dat was ook mijn positie.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Oké, dus het zo dicht mogelijk benaderen van het jaarlijkse plafond was voor u belangrijk.

De heer **De Jong**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat is ook lange tijd geweest gekoppeld aan een bonus voor het management van GasTerra, hebben wij gezien, dat benaderen van dat plafond. Wat vond Exxon ervan dat meer gas winnen leidde tot hogere bonussen bij de leiding van GasTerra?

De heer **De Jong**:

Het was inderdaad zo dat een klein deel van de GasTerramedewerkers als een van de onderdelen van hun variabele beloning, zoals de formele omschrijving denk ik is -- maar nogmaals, ik snap best dat u het een bonus noemt -- ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dan weten we waar we het over hebben. Hier gaat het over.

De heer **De Jong**:

Ja, zeker, zeker. Weet u, dat zijn natuurlijk arbeidsvoorwaarden die niet voor iedereen hetzelfde gelden, sowieso. Ik vond het helemaal niet vreemd dat dat een onderdeel was van nog meer key performance indicators, KPI's, in die variabele beloning. Het was daar een onderdeel van en dat vond ik niet vreemd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In februari 2017 worden er Kamervragen gesteld over die variabele beloning bij GasTerra. Vlak daarna wordt er een extra telefonische vergadering van het College van Gedelegeerde Commissarissen ingelast om te spreken over het schrappen van het eerste target, het zo dicht mogelijk benaderen van het Groningenplafond. U schetste net dat het een van de key performance indicators is, maar het was het eerste. Kunt u ons meenemen naar die vergadering? Hoe verliep dat?

De heer **De Jong**:

Ik weet het niet meer zo helder. Februari 2017, zegt u.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja nou, we hebben de indruk gekregen van een getuige, van de heer Van Hoogstraten, die erbij was, dat het best wel een moeizame vergadering was.

De heer **De Jong**:

Ja, ik kan me dat voorstellen. In 2016 trad ik aan. In februari 2017 zal ik zes maanden in functie zijn geweest. Ik denk niet dat ik het op dat moment een goed idee vond om te zeggen: we gaan veel minder proberen te verkopen. Dat was niet mijn denkkader in februari 2017. Dat hij het als moeizaam ervoer ... Was het zijn voorstel om dat niet meer op te nemen?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De vergadering kwam op verzoek van het ministerie van Economische Zaken tot stand tot stand. In de Kamer was er aandacht geweest voor de variabele beloning. Het gaat dus niet zozeer over het minder verkopen van gas, maar meer om de target die gezet was op het zo dicht mogelijk benaderen van het plafond en dat dat gekoppeld was aan die hogere bonus. Dat issue wordt daar besproken en daar moet een aparte vergadering voor komen. Hier gaat het over.

De heer **De Jong**:

Duidelijk. Dank u. Ik denk dat het functioneren van die betreffende medewerkers niet viel of stond met of er nu wel of niet een stukje van hun variabele beloning gekoppeld was aan die puntlanding. Het is een heel professioneel team, met ook een heel professionele leiding. Als zij het idee kregen van de aandeelhouders dat de puntlanding de bedoeling was, dan zouden ze dat ook zonder die variabele of bonus, die KPI, gedaan hebben. Achteraf terugkijkend denk ik: het zou verstandig zijn geweest om dat eruit te halen. Maar dat zou niet aan de feiten die daarna zijn gekomen veel veranderd hebben.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Mag ik het dan zo begrijpen dat ... De wens ligt op tafel om die target te schrappen. U stond daar niet meteen bij te juichen.

De heer **De Jong**:

Kijk, je wilt het ook ... Dat zijn aspecten van de beloning van mensen. Ik kan

me best voorstellen dat daar rumoer over was ontstaan. Maar de indruk alsof er, als dat er nu maar uitgehaald werd, ... Ik snap best dat dat politiek onwenselijk was, bijvoorbeeld, zo'n stukje van de variabele beloning. Maar het had niet een grote verandering teweeggebracht. Ik denk dat ik zelf ook niet de indruk wilde wekken dat iets anders dan de puntlanding de bedoeling was. Begrijpt u me?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
U wilde zelf niet de indruk wekken ...

De heer **De Jong**:
Dat iets anders dan de puntlanding de bedoeling was.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Voor u was dus heel duidelijk dat die puntlanding het doel moest blijven.

De heer **De Jong**:
Zeker, ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
In de notulen zien we dat u akkoord gaat met de wijziging, maar wel betrokken wil zijn bij wat de minister hierover meedeelt aan de Tweede Kamer. Waarom was dat?

De heer **De Jong**:
Ik was denk ik nog niet goed ingevoerd in de politieke processen. Ik was ik geloof twaalf jaar uit Nederland weg. Ik weet niet meer wat ik daarmee heb bedoeld.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
U wilde bovenop de communicatie zitten, kun je eruit afleiden.

De heer **De Jong**:
Dat is weleens eerder ook in andere verhoren aan de orde geweest. Dat laatste herken ik heel sterk, ja, dat het verstandig is dat je in het gasgebouw met één mond spreekt. U gaf al aan dat er verschillende meningen over waren. Als je dan een besluit neemt -- ik herinner me het verhoor met de heer Verberg bijvoorbeeld -- dan was het de gewoonte in het gasgebouw dat wij goed met elkaar afspraken: en wat zeggen wij daar dan desgevraagd over? Dan zou het natuurlijk heel vervelend zijn als ik de minister voor de

voeten ging lopen door net iets anders te zeggen dan wat de minister zou zeggen. Dat is wat ik daarmee bedoeld heb.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat zat daarachter. Oké. Is het gebruikelijk dat Exxon dan mee wil praten over de communicatie van de minister richting de Tweede Kamer?

De heer **De Jong**:

In het gasgebouw is dat niet ongebruikelijk; dat heeft u eerder denk ik andere mensen ook al horen verklaren. Ja, dat is gebruikelijk.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

In datzelfde jaar, bijna twee maanden later, op 20 april, beslist het hof Arnhem-Leeuwarden dat de NAM en haar bestuurders strafrechtelijk vervolgd zouden moeten kunnen worden. Wat betekende deze uitspraak voor ExxonMobil?

De heer **De Jong**:

Dat was een shockerende mededeling van het hof. Ik heb het net gehad over de mensen van GasTerra. Bij NAM -- dat is middels de enquête heel duidelijk geworden, denk ik -- werkten mensen met de beste bedoelingen en de beste intenties aan de hele problematiek. Met die uitspraak ... Zo konden we echt niet verder. Het was mede aanleiding voor mij om te zeggen tegen mijn hoogste baas: wij moeten praten met de regering, want zo kan het niet verder.

De **voorzitter**:

En dat was de heer Darren Woods.

De heer **De Jong**:

Klopt.

De **voorzitter**:

"Zo kunnen we niet verder." Hoe dan wel?

De heer **De Jong**:

Dat was nou juist het hele punt. Misschien mag ik u dat schetsen, meneer Van der Lee. Als je waar ook ter wereld met deze problematiek

geconfronteerd zou worden, dus met seismiciteit die schade toebrengt, dan zouden wij normaal gesproken zeggen "oké, onderzoek" -- dat is ook hier allemaal gebeurd -- maar ook: dan leggen wij de productie even stil, gaan we de onderzoeken doen en als we weten hoe het dan veilig kan, gaan we verder. Dat was hier nou juist altijd het grote dilemma. Wij willen natuurlijk altijd schade voorkomen of mitigeren, beperken. Dat is een voorwaarde om überhaupt te opereren. Veiligheid staat heel hoog in het vaandel, van al die olie- en gasbedrijven. We gaan veel om met risico's. Als NAM, de leiding van NAM, ook aansprakelijk kan worden gesteld, zelfs strafrechtelijk, voor het simpele feit dat zij Nederland niet in de kou laten zitten, dan kan het zo niet verder. Dan móét je nadere afspraken maken met de regering. Naar aanleiding daarvan is er ook een gesprek gekomen in juli 2017 tussen meneer Woods, meneer Van Beurden en minister-president Rutte.

De **voorzitter**:

En wat was de inzet bij dat gesprek?

De heer **De Jong**:

Dat wij een finale afspraak moesten maken over hoe we dit dan met elkaar tot een goed einde zouden gaan brengen.

De **voorzitter**:

En dat zou bijvoorbeeld kunnen door het instellen van een winningsplicht?

De heer **De Jong**:

Inderdaad.

De **voorzitter**:

Kunt u uitleggen waarom dat belangrijk was?

De heer **De Jong**:

Dat was belangrijk omdat -- dat is later ook vastgelegd in het Akkoord op Hoofdpijnen -- wij het niet voor onze rekening konden nemen dat NAM strafrechtelijk vervolgd zou worden voor het simpele feit dat zij Nederland niet in de kou wilden laten zitten. Als de instructie van de minister komt, dan is daarmee NAM in ieder geval niet meer strafrechtelijk aansprakelijk.

De **voorzitter**:

Was die winningsplicht dermate belangrijk dat als die er niet zou zijn

gekomen, er daarmee een soort dealbreaker is, in de zin dat Exxon dan niet meer wil participeren in de productie?

De heer **De Jong**:

Ja, dat klopt.

De **voorzitter**:

Dat heeft Darren Woods namens Exxon ook duidelijk gemaakt in dat gesprek met de minister-president.

De heer **De Jong**:

Ik was er niet bij, maar ik kan me dat heel goed voorstellen, ja.

De **voorzitter**:

Hoeveel moeite heeft het gekost voor Exxon, samen met Shell -- u had daar een gedeeld belang in -- om de Staat te overtuigen van een winningsplicht?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat dat, net zoals andere aspecten van het Akkoord op Hoofdlijnen, best nog wel wat voeten in aarde had. Maar ik denk dat de Staat en de onderhandelaars namens de Staat later in het Akkoord op Hoofdlijnen wel heel erg veel begrip hadden voor deze eis, zo u wilt.

De **voorzitter**:

Want de inzet was dus breder dan alleen het verzekeren van een winningsplicht, ook van uw kant bezien. Het ging ook over de condities waaronder dan vervolgens gewonnen zou worden, los van het feit dat de Staat de verantwoordelijkheid op zich zou nemen door de plicht bij de oliebedrijven neer te leggen.

De heer **De Jong**:

Ja.

De **voorzitter**:

Helder.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Gister spraken we met mevrouw Van Loon, president-directeur van Shell Nederland, over het intrekken van de zogenaamde 403-verklaring door Shell. Hierdoor was Shell niet meer aansprakelijk voor de schulden van NAM die

voortvloeiën uit de rechtshandelingen die zijn ontstaan na de intrekking. Wat vond u hiervan?

De heer **De Jong**:

Ja, dat was een vreemd begin van mijn nieuwe functie. Ik vond dat niet een goed idee.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En waarom niet?

De heer **De Jong**:

Omdat dat mogelijk de indruk zou wekken, zou kunnen wekken, dat Shell en daarachter ExxonMobil er twijfel over zouden kunnen laten bestaan dat zij, ingeval NAM niet meer aan haar verplichtingen zou kunnen voldoen, als de twee maatschappijen daarachter het dan zouden overnemen. Daar moet je geen twijfel over creëren. Ik geloof dat Shell ... Ik heb dat stukje van het verhoor met mevrouw Van Loon niet kunnen bekijken, dat eerste stuk. Shell gaf aan: we moeten meer transparant zijn, ook met NAM. Misschien ook even voor de kijkers: als je zo'n 403-verklaring afgeeft ten gunste van een dochteronderneming, dan hoeft de jaarrekening van die dochter, in dit geval NAM BV, niet gedeponereerd te worden, maar dan ben je wel hoofdelijk aansprakelijk -- dat is de voorwaarde van de wetgever -- voor eventuele schulden van die dochteronderneming. Ik zag helemaal geen aanleiding om het bestaande systeem daarop te veranderen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De 403-verklaring was afgegeven door Shell en middels een brief verbond ExxonMobil zich hieraan op het moment dat die gedeponereerd werd. Welke implicaties heeft het intrekken van die 403-verklaring door Shell voor Exxon?

De heer **De Jong**:

Nou, het wordt misschien een klein beetje technisch.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat mag.

De heer **De Jong**:

Shell gaf dus zo'n verklaring af van: wij zijn goed voor welke schuldeiser dan ook; als NAM niet kan betalen kan je bij Shell komen, voor 100%. Omdat wij fiftyfifty-aandeelhouder zijn in die joint venture, hadden wij een zogenaamde

"cross-indemnity", een vrijwaringsverklaring tot 50% van eventuele aanspraken. Die zou daarmee ook komen te vervallen, want die was dan niet meer nodig als Shell niet meer garant stond voor NAM.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wanneer heeft Shell het voornemen van de intrekking aan u gecommuniceerd?

De heer **De Jong**:

Poeh ... Ik dacht dat het al vrij ... Het zal eind 2016 of begin 2017 zijn geweest, want ze wilden 'm dacht ik in 2017 intrekken. Dat is ook gebeurd, dacht ik.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja, dat klopt. Heeft u toen vanuit Exxon geprobeerd om Shell daarvan te weerhouden?

De heer **De Jong**:

Zeker heb ik dat. Vrij intensief zelfs.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

O. Wat gaven ze dan aan waarom ze dat niet wilden?

De heer **De Jong**:

Nogmaals -- ik dacht dat zij zelfs Europese regelgeving aanhaalden -- dat zij het nuttig vonden om meer transparant te zijn over NAM en over het reilen en zeilen, ook het financiële reilen en zeilen van NAM. Ik verwachtte alleen al op dat punt onrust. Maar ook dat signaal afgeven -- daar is later ook heel veel commotie over ontstaan -- van "weet je, misschien dat wij toch wat afstand creëren, wij Shell, ten opzichte van NAM" lijkt mij helemaal geen goede zaak. Ik heb daar later ook dingen over gezegd in een hoorzitting in de Tweede Kamer.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Daar komen we zo even op. Maar u heeft dat al op dat moment duidelijk gemaakt aan Shell? U zegt: vrij intensief.

De heer **De Jong**:

Ja, ja, zeker. Nogmaals, het was gelijk al een storm in de overigens langjarige relatie met Shell, maar het was wel gelijk een zwaar onderwerp, ja. Ik heb met hun Vice President Finance, Erwin Nijssse -- hij werkt nu niet

meer voor Shell -- daar heel intensieve gesprekken over gehad om hem te proberen te overtuigen van het idee om dat niet te doen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Er gebeurt dus iets anders. Ze zetten door.

De heer **De Jong**:
Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Welke nadere afspraken heeft u daarna met Shell gemaakt? U ziet duidelijk dat risico van afstand ...

De heer **De Jong**:
Bedoelt u of ik op dit punt meer specifieke afspraken met hen heb gemaakt?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Ja.

De heer **De Jong**:
Wat ik u net al schetste, die gedeeltelijke vrijwaringsverklaring is ingetrokken toen zij doorzetten. Dat is niet een nadere afspraak, maar de afspraak die we hadden werd ingetrokken. Later is het in het Akkoord op Hoofdpijnen natuurlijk allemaal rechtgetrokken. Ik vond het ook in die zin ... Als je gewoon kijkt ... Mevrouw Van Loon heeft daar geloof ik ook wat over gezegd, of anderen; ik weet het niet meer. Wat er dan later tot stand komt in het Akkoord op Hoofdpijnen -- je kunt erover twisten of dat nu beter of slechter is voor de Staat als zekerheid -- ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Hoe ziet u dat? Beter of slechter?

De heer **De Jong**:
Ik denk dat het materieel niet zo veel uitmaakt, maar voor het ministerie van Financiën bijvoorbeeld was het van groot belang. Zelf dacht ik, en dat hebben anderen denk ik ook verklaard: we gaan nu wel een riem, bretels en nog meer onderdelen toevoegen om te zorgen dat het echt, echt, echt nooit gebeurt dat NAM iets niet zou kunnen betalen. Daar komen we misschien straks nog wel over te spreken. Ik vond het heel zwaar aangezet, maar we zijn ermee akkoord gegaan, als onderdeel van het Akkoord op Hoofdpijnen. Dat voorzag ik allemaal niet zo heel scherp op dat moment, daar moet ik ook

heel eerlijk in zijn. Maar ik begreep daarna natuurlijk de strakke wens van Financiën met name om te zorgen dat het wél tot stand zou komen. Dat was natuurlijk ook naar aanleiding van hoe zij dat voorstel tot intrekking van de 403-verklaring hadden geïnterpreteerd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U refereerde al even aan die bijeenkomst die in de Tweede Kamer plaatsvindt. Daar is mevrouw Van Loon aanwezig, maar daar bent u ook bij aanwezig. In de Tweede Kamer zegt mevrouw Van Loon dan dat Shell Nederland bereid is om extra garanties te geven. Wat vond u daarvan?

De heer **De Jong**:

Dat was een verrassing.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U wist niet dat ze dat ging zeggen?

De heer **De Jong**:

Nee, ik wist niet dat ze dat ging zeggen. Meneer Gaastra heeft daar ook al over verklaard. Dat was een verrassing. Het was natuurlijk te voorspellen, zeker ook na de commotie in de Tweede Kamer, the unintended consequences, at best, dat de rijksoverheid hierop terug zou komen. We waren al in gesprek met elkaar. Dan vind ik het niet gebruikelijk om de vlucht naar voren, als het ware, te kiezen. Dan ga je afwachten wat de eis van de rijksoverheid gaat zijn op dit punt. Dan ga je niet die lopende onderhandelingen doorkruisen in een hoorzitting in de Tweede Kamer.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Als ik u goed begrijp ... U vond het geen goed idee dat Shell die 403-verklaring introk, ook omdat daarmee de indruk gewekt zou kunnen worden dat er twijfel bestond of Shell en Exxon nog wel bereid waren ... of NAM aan haar verplichtingen zou kunnen voldoen. Dat moest absoluut vermeden worden.

De heer **De Jong**:

Zeker.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Op de inhoud vond u het belangrijk. Vervolgens wordt die van tafel gehaald. Dan verrast mevrouw Van Loon u in de Tweede Kamer met dat zij die

garanties wel wil afgeven. Dit is onderdeel van de afspraken. Moet ik het dan zo begrijpen dat wat die wens betreft -- het werd ook vanuit het ministerie van Financiën heel belangrijk gevonden dat die garanties werden afgegeven, ook door de moedermaatschappijen -- u zich wel kon voorstellen dat de rijksoverheid daarmee zou komen, als move?

De heer **De Jong**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja. Alleen vond u niet dat mevrouw Van Loon 'm al had moeten weggeven.

De heer **De Jong**:

Nou, weet u, het is meer: hoe ga je in dit soort onderhandelingen met elkaar om? Het verraste mij niet, maar u weet, en daar hebben ook anderen over verklaard, dat het heel ongebruikelijk is, zeker in een modern, geciviliseerd land als Nederland, om dit soort garanties af te geven. Tot dan toe had niemand er ooit aan getwijfeld dat, mocht het onverhoopt zo bont worden dat NAM niet meer aan haar verplichtingen zou kunnen voldoen, die twee moedermaatschappijen daar dan goed voor zouden zijn. Dat was dus een extra hurdle in de onderhandelingen, maar het verraste mij niet natuurlijk, dat die eis kwam, en al helemaal niet meer nadat mevrouw Van Loon dat had aangeboden.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In de Tweede Kamer werd u vervolgens ook de vraag gesteld om die garantie af te geven. Waarom wilde u dat niet?

De heer **De Jong**:

Om eigenlijk dezelfde reden die ik net heb geschetst. Ik vind het zelfs niet hoffelijk naar je onderhandelingspartners om dan de vlucht naar voren te kiezen, noemde ik het al eerder. Ik snap nog wel ... Shell was natuurlijk heel ongelukkig met de commotie die ze zelf veroorzaakt hadden en dat was ik ook. Het was wat mij betreft helemaal prematuur om dat middels een hoorzitting in de Tweede Kamer alvast af te spreken met elkaar. Wij zijn ook altijd voor zorgvuldigheid en "hoe dan" en "wie dan". Dat is later ook allemaal vastgelegd in het Akkoord op Hoofdlijnen en zelfs in de garantieovereenkomst die daarop volgde. Het is gewoon een onderhandelingsstijl die mij niet ligt. Ik heb ook verklaard in de Tweede Kamer waarom ik het ook niet per se nodig vond. Wij hebben nog nooit ... Er

wordt weleens gerefereerd aan zo'n operating company als een werkmaatschappij. Nou, in dit geval is het een werkmaatschappij van Shell, waar wij voor 50% aandeelhouder in zijn. Die laten wij niet failliet gaan.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Dank u wel.

De **voorzitter**:

Ik wil voor de reconstructie nog op één punt helder hebben hoe het is gegaan. U heeft beschreven dat u heel intensieve gesprekken hierover heeft gevoerd met Shell. Was dat voordat het ter sprake werd gebracht door de heer Van Hoogstraten, die namens EBN in de Maatschap zat? Hij heeft daar ook een punt van gemaakt, hebben we gezien in notulen van Maatschapvergaderingen. Zijn thesaurier was er toevallig ook achter gekomen. Hij was daarvan geschrokken en heeft het toen geagendeerd. Had u toen al die gesprekken met Shell gehad?

De heer **De Jong**:
Dat weet ik eerlijk gezegd niet meer.

De **voorzitter**:
Kunt u zich wel herinneren dat er in de Maatschap over gesproken is?

De heer **De Jong**:
Ja, dat kan ik me wel herinneren. Houd me ten goede hoor, en u heeft misschien stukken waar iets anders uit blijkt, maar ik vermoed dat ik daar toen al met Shell over gesproken had, ja.

De **voorzitter**:
En u begreep ook wel waarom de heer Van Hoogstraten hier een punt van maakte in de Maatschap.

De heer **De Jong**:
Ja.

De **voorzitter**:
U heeft hem toen ook gesteund daarin.

De heer **De Jong**:
Ja, ja.

De **voorzitter**:

Ja. Toch mocht dat niet baten, want Shell heeft doorgezet.

De heer **De Jong**:

Ja.

De **voorzitter**:

U zei ook: ik vond het niet hoffelijk naar andere partners in de onderhandelingen. Maar heeft het niet ook uw onderhandelingspositie enigszins aangetast?

De heer **De Jong**:

Ja, zeker, meneer Van der Lee, tuurlijk.

De **voorzitter**:

Het punt dat de Staat graag veilig wilde stellen, werd onbedoeld al weggegeven in een publieke hoorzitting.

De heer **De Jong**:

Ja, correct. Ik weet niet of het onbedoeld was of heel bewust, maar dat is niet hoe wij normaal gesproken in de onderhandelingen zitten.

De **voorzitter**:

Helder. De onderhandelingen over het Akkoord op Hoofdpijnen en het op afstand plaatsen van NAM bij schade en versterken lopen in 2017 tegelijkertijd met de demissionaire periode van het kabinet-Rutte II en de onderhandelingen over een nieuw kabinet, de formatie toen. In hoeverre kon u eigenlijk verder onderhandelen met de Staat in de periode dat het kabinet demissionair was?

De heer **De Jong**:

Eigenlijk niet. Er is dus dat gesprek geweest met op dat moment ik denk ... nou, "ik denk" ... ik weet, de op dat moment demissionaire premier Rutte, in juli 2017. Er worden afspraken gemaakt of in ieder geval doelstellingen gezet, van "onze onderhandelingsteams moeten als de wiedeweerga". Als ik het me goed herinner denk ik dat ze hebben gezegd: uiterlijk voor de kerst van 2017 moet het tot een landing komen. In oktober 2017 denk ik is er dan het coalitieakkoord.

De **voorzitter**:

Ja.

De heer **De Jong**:

Dan is er ook denk ik nog een telefoontje met de dan kersverse minister Wiebes om hem aan te sporen om nu wel gang te maken. Er gebeurt dus eigenlijk heel weinig of niks tussen juli en oktober 2017.

De **voorzitter**:

Maar nog voor juli ... U noemde het al eerder, het gesprek dat de heer Woods had met de heer Van Beurden bij de premier. Volgens mij was dat begin juni.

De heer **De Jong**:

Juli, denk ik. Begin juli.

De **voorzitter**:

Wij zien in onze stukken dat u dat gesprek ook heeft voorbereid. U gaf al aan dat dat mede te maken had met die winningsplicht en die zorgen over strafrechtelijke vervolging. Maar is er in dat gesprek ook al met de premier gesproken over de onderhandelingen, de inzet van de olies, in de hoop die vlot te trekken?

De heer **De Jong**:

Ehm ... "De inzet van de olies", zegt u, meneer Van der Lee.

De **voorzitter**:

Ja, ja.

De heer **De Jong**:

Ik denk dat eerlijk gezegd niet. Dat is natuurlijk ook op een niveau waarop er niet over details wordt gesproken, maar echt op heel hoog niveau over: hier moet een oplossing voor komen, want het gaat zo niet verder voor ons.

De **voorzitter**:

En u weet ook niet of de premier in reactie heeft gezegd: ik begrijp dat we tot een oplossing moeten komen, maar u moet wachten tot het nieuwe kabinet.

De heer **De Jong**:

Ik denk dat hij dat wel gezegd heeft. Ik denk dat premier Rutte, demissionair premier Rutte op dat moment, daar wel voor gewaarschuwd heeft. Dat is ook niet een onredelijke mededeling.

De **voorzitter**:

Uit uw beschrijving maak ik op dat dat ook is wat er in de praktijk gebeurde. De facto was er eigenlijk geen progressie en kon het weer worden opgestart toen er een regeerakkoord was en er een nieuwe minister was aangewezen.

De heer **De Jong**:

Dat klopt, ja.

De **voorzitter**:

We hebben van mevrouw Van Loon gehoord dat zij in die periode eigenlijk al nadacht over twee scenario's. Een scenario is onder goede condities en waarborgen en een winningsplicht doorgaan met de winning. Maar ook een nulscenario hield ze al voor mogelijk. Was dat ook zo bij Exxon?

De heer **De Jong**:

Ik sluit niet uit dat we ook zo'n scenario onder ogen hebben genomen, maar ik denk dat we op dat moment nog, en ikzelf ook nog steeds, in dat frame zaten van: wat is nou een verantwoord productieniveau, hoe gaan we hier het beste van maken voor de Groningers, voor Nederland en voor de aandeelhouders?

De **voorzitter**:

We zien wel in stukken dat ook in Exxon -- daar hadden we het al eerder over in het verhoor -- het als een serieuze optie wordt gezien om de samenwerking te verlaten, maar dat was mogelijk ook in reactie op: als er geen winningsplicht komt.

De heer **De Jong**:

Daar heb ik al eerder over verklaard. Ik heb u ook bevestigd: we gaan niet de directeur en andere medewerkers van NAM blootstellen aan strafrechtelijke vervolging, enkel om het blote feit dat zij Nederland niet in de kou laten zitten.

De **voorzitter**:

U was met mevrouw Van Loon betrokken bij de onderhandelingen. Ook bij de gesprekken met de heer Gaastra, of was u ...?

De heer **De Jong**:

Jazeker.

De **voorzitter**:

Kunt u zich herinneren dat mevrouw Van Loon toen ook het mogelijke scenario "naar nul" heeft ingebracht, in die zomer?

De heer **De Jong**:

Dat staat me niet heel helder voor de geest, maar ik kan me zomaar voorstellen dat in het gesprek -- dat zal denk ik zijn geweest met de heer Gaastra en de heer Camps, de sg -- zo'n scenario wel over tafel is gegaan. Ja, zeker.

De **voorzitter**:

Weet u of dat ook in het gesprek met de minister-president ter sprake is gekomen?

De heer **De Jong**:

Dat weet ik niet, maar het is zeker niet uit te sluiten. Als die winningsplicht er niet van zou komen, dan rest er weinig anders dan ... En dan met alle dramatische gevolgen van dien.

De **voorzitter**:

Dan komt het meer langs in een setting van: als wij niet worden ontheven van onze juridische aansprakelijkheid, ook strafrechtelijk, dan stoppen we gewoon. Dat is wat anders dan een scenario waarin je zegt: we stoppen vanwege de veiligheid en om een definitief einde te maken aan de aardbevingen. Dat zijn twee verschillende motieven.

De heer **De Jong**:

Ja, dat klopt, dat klopt.

De **voorzitter**:

Als ik u goed begrijp, was het eerste motief het motief dat toen speelde.

De heer **De Jong**:

Ja, maar tegelijkertijd voelde ik heel nadrukkelijk een zware, ook maatschappelijke verantwoordelijkheid voor "ja maar dat kan zomaar niet, hier moet een oplossing voor komen; er kan niks anders gebeuren, hier moet echt een oplossing voor komen", en die is er ook gekomen.

De **voorzitter**:

Wat werd er dan in die eerste vergadering, op 11 oktober, dus een dag na

het coalitieakkoord, met de nieuwe minister van Economische Zaken, de heer Wiebes, gepresenteerd?

De heer **De Jong**:

Dat was een telefonische vergadering, denk ik. Het was denk ik enkel een aanmoediging om nu echt meters te maken met al die zaken die we graag met elkaar wilden oplossen.

De **voorzitter**:

Oké. Goed. Dan gaan we verder.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Op 26 maart 2018, iets verder in de tijd, heeft u samen met mevrouw Van Loon van Shell een gesprek met minister Wiebes. Op wiens initiatief is dat gesprek tot stand gekomen?

De heer **De Jong**:

Dat weet ik niet meer, mevrouw Van der Graaf, dat weet ik niet meer.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Weet u nog wel waar het gesprek over ging?

De heer **De Jong**:

U heeft natuurlijk het voordeel van die tijdlijn. Ik weet niet of ik toen al van de heer Gaastra had gehoord dat de minister voornemens was om een vrij radicaal besluit te nemen. Ik vermoed dat het daarover gegaan zou kunnen zijn.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja, die kans achten wij ook heel aannemelijk, om het maar zo te zeggen. Maar ik wilde u toch vragen wat u ons kunt meegeven. Hoe ging dat gesprek? Was dat initiatief ook vanuit EZ gekomen, om u bij te praten?

De heer **De Jong**:

Dat denk ik zeker, ja. Ik weet bijna zeker dat het initiatief daar van de minister is gekomen, omdat hij dacht ik niet veel later ... 26 maart, zegt u. Een datum die mij bijstaat, maar ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Op 29 maart vergadert de ministerraad. Dan wordt het besluit officieel genomen. Het is dus drie dagen daarvoor. Dan komt u met mevrouw Van

Loon op gesprek bij de minister. Ik weet niet hoe gebruikelijk dat was? Maar dát gesprek.

De heer **De Jong**:

Oké. Dat was niet ongebruikelijk, al helemaal niet als je in zulke belangrijke onderhandelingen met elkaar verweven bent.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U kwam wel vaker in deze setting samen?

De heer **De Jong**:

Ja, ja, wij kwamen weleens vaker bij elkaar, ja. Maar het is ook niet zo dat we de deur bij elkaar platliepen. Ik denk, de heer Wiebes kennende, dat hij het correct vond om zijn partners in het gasgebouw te vertellen wat hij vanuit zijn publieke verantwoordelijkheid van plan was te gaan voordragen aan de ministerraad.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat vond u daarvan?

De heer **De Jong**:

Nou, dat was wel even slikken, want het was een radicale beslissing. Zoals we later hebben geleerd, heeft hij de ministerraad voorgesteld om uiterlijk 2030 helemaal op nul te zitten.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja. Dat was sneller dan u tot dat moment had verwacht.

De heer **De Jong**:

Dat klopt, mevrouw Van der Graaf.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat vond u daarvan?

De heer **De Jong**:

Misschien eerst even waarom het toch even slikken was. Bijvoorbeeld in het coalitieakkoord was dat niet voorzien en dat coalitieakkoord was op dat moment nog geen zes maanden oud, denk ik. Ik zat tot dat moment -- ik heb u geschetst hoe ik aantrad -- en ook op dat moment zat ik nog steeds in: hoe gaan we hiervan nou win-win-win maken voor de Groningers, voor de Staat en voor de private partijen? Met zo'n radicale beslissing naar nul valt

er wel een stuk speelruimte weg -- voor diverse partijen. Dat was het moment dat je daar even bij stilstaat. Het is natuurlijk ook een historisch besluit geweest van de minister, gesteund door de hele ministerraad.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat is zo. Maar ik probeer het even goed scherp te krijgen: was dit dan ook het eerste moment dat u hoorde over dat de gaswinning helemaal naar nul zou gaan en beëindigd zou worden?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat ik het misschien een halve dag of een dag eerder van de heer Gaastra heb gehoord. U helpt me nou de hele boel te reconstrueren. Ik denk dat het zo gegaan is: de heer Gaastra informeert mij; gesprek met de minister; ministerraad; besluit.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Zo zou het zijn gegaan. Het is dan voor ons nog even de vraag ... De heer Gaastra informeert u over het besluit "naar nul" en de dag erna weet u ook dat het afbouwpad sneller gaat dan gedacht. Had u al eerder van een "nulbesluit", om het zo maar even te noemen, vernomen en had u daarbij misschien een ander afbouwpad in gedachte?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat wij op een ander afbouwpad zaten -- tot dat moment, inderdaad.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wanneer hoorde u dan voor het eerst over een besluit dat de gaswinning mogelijk helemaal beëindigd zou worden?

De heer **De Jong**:

Dat heeft de heer Gaastra mij bekend gemaakt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dus echt in die week.

De heer **De Jong**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Goed. Dat is dan ook het voornemen dat de minister met u heeft besproken op die datum.

De heer **De Jong**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wij lezen dat de heer Gaastra op 28 maart een e-mail schrijft aan minister Wiebes. Hij schrijft daarin ook dat het voor de oliemaatschappijen even slikken was. Met name voor Exxon lag volgens de heer Gaastra de claim op gas onder de grond weer op tafel. Waarom vond u die claim toen gerechtvaardigd?

De heer **De Jong**:

Ik ben me niet ervan bewust dat die ooit van tafel was tot het moment van het Akkoord op Hoofdpijnen. Dus dat hij weer op tafel lag? Hij lag nog steeds op tafel, denk ik, op 28 maart 2018.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ik zal zijn e-mail anders even voorlezen. Ik probeer het op een tempo te doen dat u het goed kunt volgen. De e-mail van de heer Gaastra aan de minister van 29 maart, dus op de ochtend van het besluit van de ministerraad. De grafiek kwam voor de oliemaatschappijen als een verrassing. Dan citeer ik: "Dat was voor hen even slikken: ze wisten dat wij inzetten op de nul en zijn het daar ook mee eens, maar dat de curve zo ver omlaag was, [was] zichtbaar een verrassing." Er blijft nog meer gas in de grond zitten dan verwacht en Gaastra geeft aan dat de oliemaatschappijen zich opnieuw zullen beraden over hun financiële inzet: "Exxon gaf aan dat de claim vanwege gas onder de grond weer op tafel ligt, Shell haastte zich daarna te zeggen dat zo'n claim afhangt van het totale financiële plaatje."

De heer **De Jong**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat leidt bij ons tot de vraag: wat bewoog u op dat moment? Wat was uw drijfveer dat u het gerechtvaardigd vond dat die claim weer op tafel kwam te liggen?

De heer **De Jong**:

Nogmaals, ik herhaal: tot het moment dat we daar andere en definitieve afspraken over maakten, was die ... Er is nooit een overeenkomst totdat alles overeen is gekomen. Dat is ook een goed beginsel van brede

onderhandelingen, zoals in dit geval. Op het moment dat de gesprekken plaatsvinden op basis van een ander afbouwpad, en één partij unilateraal zegt "dat gaan we zo niet doen, dat ga ik nog heel anders doen", dan lijkt het mij onderhandelingstechnisch ook verstandig dat een andere partij zegt: dan zijn er voor ons ook weer allerlei andere eisen. De totale balans van afspraken die we met elkaar hebben gemaakt, staat dan weer ter discussie. Dat vind ik helemaal niet zo vreemd als ik daarop terugkijk.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Zaten Exxon en Shell hierover op één lijn?

De heer **De Jong**:

Wat ik mag opmaken uit uw citaat van de heer Gaastra met de reactie op de minister, is dat we denk ik wel redelijk op één lijn zaten. Dat zijn eigenlijk meer onderhandelingstactieken. U citeert de heer Gaastra, die over Shell zegt dat het "natuurlijk afhangt van het gehele pakket van afspraken". Daar ben ik het ook helemaal mee eens.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Had u van tevoren met mevrouw Van Loon afgestemd dat het gesprek zo zou gaan dat dit beeld naar voren zou komen?

De heer **De Jong**:
Nee.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
U was voorbereid door de heer Gaastra een dag ervoor, dus u had er al even over na kunnen denken.

De heer **De Jong**:
Nee, ik herinner me niet dat we dit soort "good cop, bad cop"-afspraken hebben gemaakt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Good cop, bad cop. En wie bent u dan?

De heer **De Jong**:
Dan ben ik de bad cop natuurlijk, in dit geval.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Op 29 maart besluit het kabinet, nog voordat het Akkoord op Hoofdlijnen

helemaal is uitonderhandeld, dat de gaswinning vóór 2030 wordt beëindigd. Was voor u uit de Kamerbrief duidelijk geworden dat ook de versterkingsoperatie tijdelijk zou worden gepauzeerd?

De heer **De Jong**:

Of dat uit de Kamerbrief duidelijk was geworden? Het is me wel ter ore gekomen dat minister Wiebes ook dát besloot. Dat vond ik zelf niet vreemd, omdat het hele idee van het uiteindelijke Akkoord op Hoofdlijnen, zoals ik ook eerder heb verklaard, was ... Een onderdeel van het denken, dat gesteund werd door het hele kabinet, was: wij moeten mensen niet onnodig lastigvallen met een versterkingsoperatie. Dat is enorm ingrijpend voor mensen. U heeft ook bezoeken gebracht, dus u heeft dat ook zelf kunnen aanschouwen. Soms moeten mensen tijdelijk zelfs helemaal uit hun huis om hun huis te kunnen versterken. Wij steunden dus de inzet van de heer Wiebes. En dat hij besloot tot een reset van wat het versterkingsprogramma behelsde, begreep ik ook.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wanneer had u van meneer Wiebes gehoord dat hij dit wilde doen? Kwam dat ook al in dat gesprek met de minister op de 26ste aan de orde?

De heer **De Jong**:

Dat sluit ik niet uit. Ik kan niet met de hand op het hart zeggen dat dit zeker een onderdeel ervan was, maar ik kan u wel helpen, want dat deze versnelde insluiting het mogelijk zou maken om die versterkingsoperatie tot het strikt noodzakelijke te beperken, was in de hele aanloop naar het later definitieve Akkoord op Hoofdlijnen een terugkerend thema.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Was dit afgestemd met u?

De heer **De Jong**:

Ja ... afgestemd?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ik vraag u dit, omdat we goed scherp willen krijgen hoe dit nou precies is gegaan. Er wordt een besluit voorbereid voor de volledige beëindiging van de gaswinning, sneller dan u aanvankelijk dacht, en er wordt een pauzestand voor die versterkingsoperatie in het leven geroepen. Horen die twee dingen bij elkaar, vanuit uw perspectief?

De heer **De Jong**:

Als u concreet vraagt of dat op de pauzeknop drukken met ons is afgestemd: ik denk dat we daar wel over geïnformeerd zijn, maar dat was niet ónze beslissing; het was aan de minister om dat te beslissen. Dat heeft hij ook gedaan, met steun van het kabinet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Was het wel een wens vanuit Shell en Exxon dat dat zou gebeuren?

De heer **De Jong**:

Nou ... Ik kan me wel voorstellen dat wij ook al op dat moment vraagtekens zetten bij de gebiedsgerichte aanpak van de NCG. Het probleem daarmee is namelijk dat je de meest risicovolle objecten niet eerst aanpakt. Dus ik kan me wel voorstellen dat wij ons konden vinden in die reset. En dat er enige tijd werd genomen om dat nader uit te werken, daar konden wij ons waarschijnlijk ook alles bij voorstellen. Ik in ieder geval kan het me nu nog steeds wel goed voorstellen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Heeft u dat actief bepleit bij de minister?

De heer **De Jong**:

Nee. Ik heb bepleit dat we de meest risicovolle objecten eerst zouden moeten willen aanpakken. We hadden het daar al eerder over: als er een dreigingsrisico is, dan moet je de meest risicovolle objecten éérst aanpakken.

De **voorzitter**:

Wist u wel dat in de periode voorafgaand aan het nulbesluit -- met consequenties voor de versterkingsoperatie zoals die later publiek werden -- de NAM er al wat langer voor ijverde om de batches 2 en 3 niet uit te voeren, omdat men het gevoel had dat het te veel gebiedsgericht was? Dat wist u?

De heer **De Jong**:

Ja, ik denk dat ik dat wel wist, ja. En daar was ik het ook me eens.

De **voorzitter**:

En dat heeft u ondersteund door in uw gesprekken met het ministerie erop te

wijzen dat de meest onveilige woningen wat u betreft prioriteit moesten hebben?

De heer **De Jong**:

Zeker, ja.

De **voorzitter**:

Het besluit om de versterking te pauzeren, werd een aantal weken na het nulbesluit publiek. In hoeverre was het eigenlijk in die periode voor Exxon inzichtelijk wat de exacte kosten van de versterkingsopgave bij verschillende productieniveaus waren?

De heer **De Jong**:

Daar maakten wij inschattingen van en daar maakte de Staat inschattingen van. Daar zaten enorme marges omheen, omdat het op dat moment lastig te voorspellen was. Dat is onder andere afhankelijk van de dreigings- en risicoanalyse. Die dreiging neemt af met de dalende productie. Wij hebben daar dus onze inschattingen van gemaakt, de Staat heeft daar zijn inschattingen van gemaakt, en Shell ongetwijfeld ook.

De **voorzitter**:

In hoeverre was dat dan gekwantificeerd en speelde dat al een rol op dát moment, in die fase, in de onderhandelingen die u voerde, ook in bedragen?

De heer **De Jong**:

Ieder hield die schattingen voor zichzelf. Dat was dus niet ...

De **voorzitter**:

Die werden niet uitgedeeld?

De heer **De Jong**:

Nee, in dat Akkoord op Hoofdlijnen is geen kostenprofieltje overeengekomen. Er zijn indicaties welke batches wellicht nog aan de orde zouden kunnen komen. Daar heeft u ongetwijfeld ook kennis van genomen. Maar er is geen kostenprofiel tussen de drie partijen overeengekomen.

De **voorzitter**:

U gaf aan: Exxon rekende zelf ook?

De heer **De Jong**:

Ja.

De **voorzitter**:

Welk aantal huizen schatte u in dat in het traject naar nul nog versterkt zouden moeten worden? Op wat voor aantal zat u?

De heer **De Jong**:

Ik weet het echt niet meer. Als ik zelf terugkijk in het Akkoord op Hoofdpijnen, dan is er ergens sprake van batch 1 en 2; dat zijn dan 1.500 en 1.500. Daar staan woorden met de strekking: "Als een bewoner ervoor kiest om af te zien van die versterking, omdat het dreigingsniveau zodanig is verlaagd vanwege de verlaging van de gaswinning, dan zijn er afspraken gemaakt over wat dan de vergoeding zou zijn voor zo'n bewoner om ..."

De **voorzitter**:

Dat is meer een uitkomst van de onderhandelingen. Maar ik was benieuwd of Exxon voor zichzelf een inschatting had gemaakt tijdens de onderhandelingen van hoe groot de versterkingsoperatie nog ongeveer zou moeten zijn.

De heer **De Jong**:

Ja, ongetwijfeld. Maar ik leid af uit wat er uiteindelijk is afgesproken, dat het op dat moment dan minder dan 3.000 objecten waren. Ik herinner me ook -- ik denk dat ik dat goed zeg -- dat de Mijnraad kort na het overeenkomen van het Akkoord of Hoofdpijnen heeft gezegd: we denken dat er nog ongeveer 1.500 huizen moeten worden versterkt, maar als we daar nog een ruime marge omheen zetten, dan kunnen daar misschien nog weleens 6.000 bij komen. Dat waren de getallen die op dat moment aan de orde waren.

De **voorzitter**:

Maar dat was net weer ná het afsluiten van de overeenkomst?

De heer **De Jong**:

Ja, het Mijnraadadvies is van na de overeenkomst.

De **voorzitter**:

Ja, precies. En in de discussie vóór dat moment, tijdens die onderhandelingen, het publiek worden van het nulbesluit en het publiek worden van een pauzeknop? In hoeverre werd er nou een relatie gelegd tussen de opbrengst van de gaswinning binnen dat afbouwpad en de omvang van de versterkingsoperatie?

De heer **De Jong**:

Daar was een rechtstreekse relatie tussen, omdat het dreigingsniveau naar beneden zou gaan. Dat was ook precies de bedoeling, denk ik. Dat heeft de minister ook met veel passie verdedigd als het juiste en gerechtvaardigde besluit. Dat was uiteraard ook wat de Groningers verdienden na al die jaren van overlast.

De **voorzitter**:

Dus u onderschreef ook die verwachting, die ambitie, of hoe je het ook wilt omschrijven?

De heer **De Jong**:

Ja, zeker. Die versterkingsoperatie moest niet te zwaar worden, die moest uitvoerbaar blijven. Ik denk dat dat voor minister Wiebes zelfs rechtstreeks de aanleiding was om met zijn voorstel naar het kabinet te gaan.

De **voorzitter**:

In hoeverre heeft het indrukken van die pauzeknop voor de versterking nou de onderhandelingen over het Akkoord op Hoofdlijnen beïnvloed?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat dat onderdeel was van het begrip van de set van afspraken die we met elkaar maakten. Ik verwijs weer even naar die twee batches die worden genoemd. Het was duidelijk een onderstanding tussen de partijen ...

De **voorzitter**:

Tussen alle partijen?

De heer **De Jong**:

Ja, een onderstanding tussen alle partijen dat dat de juiste weg voorwaarts was.

De **voorzitter**:

Uiteindelijk gebeurt er daarna wel iets anders. Uiteindelijk loopt die werkvoorraad op naar 26.000, zelfs 27.000 huizen. Als het beeld op het moment van het afsluiten van het akkoord nou anders was geweest dan die gedeelde veronderstelling "we kunnen misschien onder de 3.000 blijven", wat voor impact zou dat op de onderhandelingen hebben gehad?

De heer **De Jong**:

Meneer Van der Lee, u nodigt mij uit om te speculeren: what if. Dan waren

we wellicht tot andere afspraken gekomen met elkaar. Andere getuigen hebben ook al eens verklaard dat 90% van de revenuen uit het Groningenveld naar de Staat gaan. Dan waren er wellicht andere afspraken tot stand gekomen.

De **voorzitter**:

Dus ik mag concluderen dat het pauzebesluit een significante invloed heeft gehad op het uiteindelijke onderhandelingsresultaat?

De heer **De Jong**:

Dat geloof ik niet. Nee, dat zou ik niet onderschrijven hoe u het nu stelt.

De **voorzitter**:

Waarom niet?

De heer **De Jong**:

De pauze op zich was geen doel. De minister nam de tijd ...

De **voorzitter**:

Nee, maar de inschatting van de beperktere omvang van de versterkingsoperatie heeft invloed gehad op de uiteindelijke afspraken in de overeenkomst?

De heer **De Jong**:

Correct.

De **voorzitter**:

Goed. We zijn anderhalf uur actief. Ik stel dus voor om even te gaan pauzeren. Ik verzoek de griffier om u naar buiten te geleiden.

De heer **De Jong**:

Dank u.

De **voorzitter**:

We gaan schorsen tot 11.45 uur.

De vergadering wordt van 11.31 uur tot 11.45 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Dan gaan we verder en geef ik het woord aan mevrouw Van der Graaf.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In januari 2018 doet het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden uitspraak in de zaak van de Stichting WAG over de waardevermindering van woningen in Groningen. Vervolgens ontstaat er discussie in het College Beheer Maatschap over de vraag of NAM in cassatie moet gaan. In de stukken van de NAM-Raad zien we dat Shell en ExxonMobil hierover van mening verschillen. Waarover ging dat verschil?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat dat ging over de vraag of die waardevermindering nou al kon worden vastgesteld op het moment dat je een object nog níet verkocht hebt. Dat is wat ik uit mijn herinnering probeer op te halen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien in de stukken van de NAM-Raad dat NAM van mening is dat de stap om in cassatie te gaan niet in het belang van NAM is; Shell steunt dat, maar Exxon vindt dat je wel in cassatie zou moeten gaan. Welk voordeel zag Exxon in die cassatie?

De heer **De Jong**:

Nogmaals, als ik het juist heb in mijn herinnering, ging het over het principe: kun je nu objectief vaststellen of er sprake is van waardevermindering en is dat het moment van verkoop? Dan zou ik me ook nu nog heel goed kunnen voorstellen dat we hebben bepleit dat het wel degelijk in het belang van NAM zou zijn om daartegen in cassatie te gaan, om daar duidelijkheid over te creëren.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Om daar duidelijkheid over te krijgen, ja. Was er ook een verband met het besluit om de gaswinning helemaal te beëindigen? Dit is januari 2018. Dat speelt in het voorjaar, in dezelfde maanden.

De heer **De Jong**:

Nee, dat denk ik niet. Ik weet het gewoon niet meer.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U weet dat niet. Zag u ook een publicitair risico van het in cassatie gaan?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat misschien het NAM-management daar een risico in zag. Ik heb,

zeker in aanloop naar dit verhoor, natuurlijk ook zelf veel gereflecteerd op hoe ik zelf een ontwikkeling daarin heb doorgemaakt. Ik denk dat ik in januari 2018 nog steeds wel die vrij zakelijke beschouwing had. Een van de dingen die ik heb geleerd in dit dossier is dat er bijna niets belangrijker is dan je publieke opinie omtrent je handelen en/of nalaten, ook als bedrijf, zeker als een bedrijf geassocieerd wordt met schade, risico en overlast. Maar nogmaals, in januari 2018 was dat misschien nog niet zo helder voor mijzelf.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De NAM-Raad waar dit aan de orde komt, is op 20 april 2018. Dat had ik er even bij moeten zeggen om u te helpen. Dat is dus na het besluit van de ministerraad om naar nul te gaan.

De heer **De Jong**:

Juist.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De discussie over de versterkingsopgave hebben we ook net al even bij de kop gehad.

De heer **De Jong**:

Ik weet gewoon niet meer of dat ... Even terugkomend op uw vraag: als ik u goed begrijp speelde dat in cassatie gaan ook een rol omdat er sneller naar nul gegaan zou worden. Ik denk het eerlijk gezegd niet. Onszelf en mezelf kennende zal het veel eerder gegaan zijn om dat principe van wat dan een objectieve grondslag voor die waardevermindering is en wanneer je dat daadwerkelijk, echt, kunt vaststellen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Welke risico's zag u als NAM níét in cassatie zou gaan?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat je dan overwegingen hebt waarbij NAM zou worden aangesproken op zaken die dan op schattingen of vermoeden van waardedaling gebaseerd zouden zijn. Ik denk dat ik dat risico zag, ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe zou u daar dan mee omgaan, met schattingen?

De heer **De Jong**:

Kijk, mevrouw Van der Graaf. Alles is denkbaar. Dat was een andere les, ook

voor mij. Een van de dingen die wij met z'n allen niet goed gedaan hebben, is het niet onderkennen, zelfs miskennen van het leven met een onveiligheidsgevoel, van het gevoel niet te weten wanneer de volgende beving komt en waar die dan komt. Dat verwijt ik mezelf ook. Ik heb wel ideeën aangedragen, maar ik heb me er niet hard genoeg voor ingezet, in het hele dossier niet, om die erkenning duidelijk te maken. Dat kan ook middels zo'n waardedalingsregeling. Dat is niet goed geweest. Dat is helemaal niet goed geweest.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ik kom even terug op het punt. Wij krijgen de indruk dat het voor Exxon een heel belangrijk punt is om wél in cassatie te gaan. U heeft net uitgelegd dat het goed denkbaar was dat dat te maken had met het zekerstellen van het moment waarop je de waardedaling of -vermindering objectief zou kunnen vaststellen. We krijgen de indruk dat dat voor Exxon heel belangrijk is. Dan stel ik u nog een keer de vraag: wat voor risico's zou het kunnen hebben als je die zekerheid níét hebt?

De heer **De Jong**:

Nogmaals, dan ga je waardedalingsuitkeringen doen op basis van vermoede of geschatte waardedaling.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe problematisch is dat voor Exxon?

De heer **De Jong**:

Nogmaals, dat gaat meer over het principe dan dat het per se over de materialiteit gaat. Was dat verstandig van mij? Nou, we bekijken het nu heel anders dan toen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe is NAM uiteindelijk tot het besluit gekomen om niet in cassatie te gaan?

De heer **De Jong**:

Hoe is NAM tot dat besluit gekomen?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien hier dat NAM dat dus eigenlijk liever niet doet. Dat wordt gesteund door Shell, maar u kijkt daar anders tegen aan.

De heer **De Jong**:

Ja. Weet u, NAM heeft een bestuurder en dat is Shell Nederland B.V. Dat is een beetje een exotische variant, want daarmee is een rechtspersoon de bestuurder van een rechtspersoon. Soms, als de stemmen staken, meent de bestuurder de doorslag te moeten geven. Dat zal ongetwijfeld ook toen weer gebeurd zijn. Ik weet dat zo niet meer. Ik heb dat niet meer zo helder voor de geest. Is dat het antwoord op uw vraag, want ik zie u kijken ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja, nou, ik probeer op dit moment wat ... We willen er graag een scherper beeld van krijgen wat de overwegingen van Exxon zijn op dit punt. Het gaat hier over de waardedaling van huizen. Het is best een grote zaak. Heel veel inwoners hebben zich hierbij aangesloten om dat bij de rechter te bepleiten, en het hof doet daarover een uitspraak. Probeert Exxon in de NAM-Raad een besluit te forceren om in cassatie te gaan?

De heer **De Jong**:

Wij kunnen niks forceren in de NAM-Raad, maar wij zullen dat ongetwijfeld wel bepleit hebben.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Speelt daar dan misschien ook de hoop in mee dat claims worden uitgesteld en dat de waarde van woningen in de tussentijd weer stijgt?

De heer **De Jong**:

Zoals ik het me herinner, was het niet tactisch. Want wat u suggereert, zou een tactische overweging zijn. Ik denk dat we veel eerder principieel in die discussie zaten, om niet alleen aan de bewoners maar ook aan NAM zekerheid te bieden over: dit is hoe dit wordt vastgesteld, en dit is de methode. Dat was denk ik het motief.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Zegt u daarmee dat een eventuele hoop dat claims worden uitgesteld en dat de waarde van woningen in de tussentijd weer stijgt geen onderdeel heeft uitgemaakt van de overwegingen van Exxon?

De heer **De Jong**:

Ik sluit niet uit dat zo'n tactische overweging aan de orde is geweest. Maar nogmaals, ik herken mij veelmeer in: ten principale zou NAM dit moeten willen laten beoordelen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dus in tweede instantie zegt u: Het kan wel hebben meegespeeld als reden?

De heer **De Jong**:

Ik sluit het niet uit, mevrouw Van der Graaf.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U sluit dat niet uit.

De heer **De Jong**:

Nee. Maar alweer: ook dat zou dan vanuit mijn verantwoordelijkheid voor de Nederlandse Aardolie Maatschappij zijn. Dat is ook mijn rol.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe heeft dat de verhoudingen tussen Shell en ExxonMobil beïnvloed?

De heer **De Jong**:

Niet. Niet op een slechte of negatieve of een positieve manier.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar u schetst net wel dat hier ... NAM heeft een bestuurder, Shell, die uiteindelijk de doorslag geeft. Hoe moeten we die verhouding dan zien en beoordelen? Het is niet het eerste voorbeeld waar dit gebeurt.

De heer **De Jong**:

Nee, vast niet. Het gebeurt weleens vaker natuurlijk. Het zijn eigenlijk twee ouders met een dochteronderneming. Het liefst besluit je alles over de dochter in gezamenlijk en met consensus. Dat gebeurt ook in het overgrote deel van alle gevallen. Nou, hier waren we het niet eens en heeft de bestuurder besloten om het de NAM anders te laten doen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En daar legt u zich dan bij neer?

De heer **De Jong**:

Ja. Ik ben zelf bijna 40 jaar getrouwd. Je hebt weleens een discussie. Dan ben je het soms niet met elkaar eens over de opvoeding van de kinderen, maar moet er toch een beslissing genomen worden.

De **voorzitter**:

Nog één vraag hierover. U noemde het woord "materialiteit". Stel dat het

principe van de waardeverminderingregeling, en de compensatie daarvoor, zou blijven: er wordt pas uitgekeerd als een huis wordt verkocht. Is het dan feitelijk niet zo dat, in de context van dat er al een besluit is genomen om de winning naar nul terug te brengen, de hoeveelheid uit te keren waardeverminderingcompensatiebedragen kleiner wordt? Je neemt namelijk de oorzaak van de bevingen weg en op termijn betekent dat mogelijk een herstel van de waarde van vastgoed in de regio. En als er pas betaald hoeft te worden op het moment dat een huis wordt verkocht, kan ook in materiële zin het verschil best aanzienlijk zijn tussen het tussentijds al compenseren van waardevermindering en het helemaal aan het einde van het traject compenseren.

De heer **De Jong**:

Ja, dat kan best zijn. Ik ben het eens met uw redenering.

De **voorzitter**:

In hoeverre was dat nou een overweging? U sluit het niet uit.

De heer **De Jong**:

Ik gaf net aan uw collega Van der Graaf aan dat ik dat niet uitsluit. Maar nogmaals, als ik erop reflecteer, denk ik: was het nou verstandig om die positie in te nemen? Maar de reflectie die ik nu heb, is van veel bredere aard. Als ik puur daarop terugkijk, in enge zin, vind ik het nog steeds niet zo vreemd. Je hebt het over een waardedalingregeling, waarbij je zegt: ik heb schade. Er moet dan wel vastgesteld zijn dat die schade zo is. Als om wat voor reden dan ook de schade niet geleden is ... Nogmaals, dat is heel juridisch, heel zakelijk. Daar zou ik tegenwoordig anders over nadenken.

De **voorzitter**:

Ik wil nu even ingaan op de openbaarmaking van de Overeenkomst van Samenwerking uit 1963, de oorspronkelijke zeg maar. Wat was de reden dat Exxon zich verzette tegen openbaarmaking hiervan?

De heer **De Jong**:

Het is in zijn algemeenheid niet gebruikelijk dat wij afspraken met wat wij -- daar hebben we natuurlijk een Engelstalige term voor -- "host governments" noemen, publiek maken. Wij zijn, geloof ik, in meer dan 140 landen ter wereld actief. Het is een heel goed principe, vind ik zelf ook, om dat niet automatisch publiek te maken.

De **voorzitter**:

Zelfs nadat het werd gepubliceerd, onder andere door het Dagblad van het Noorden, vond u nog steeds dat het niet openbaar moest worden gemaakt. Waarom?

De heer **De Jong**:

Alweer: daar zou ik nu anders over denken, meneer Van der Lee. Als het één keer op straat ligt, kun je natuurlijk nog wel je principes proberen te verdedigen, maar dan heeft dat eigenlijk niet zo veel zin meer.

De **voorzitter**:

Was er nou een zorg dat met die openbaarmaking bijvoorbeeld ook de meeropbrengstregeling publiek zou worden, of de verdeling van de opbrengsten en kosten?

De heer **De Jong**:

Die commerciële afspraken zijn zeker altijd een overweging. Dat is een van de redenen waarom in z'n algemeenheid commercieel gevoelige overeenkomsten niet worden gepubliceerd. Ik snap ook wel de spanning, meneer Van der Lee, op dat moment in de tijd en terugkijkend. Ik zou het tegenwoordig anders hebben gedaan. Want dat dat dan weer tot verdere consternatie leidde, was natuurlijk helemaal niet de bedoeling en ook niet helpend, niet bevorderlijk voor de rust in Groningen.

De **voorzitter**:

Heeft u nog contact gezocht met het ministerie of de minister om de MOR, de meeropbrengstregeling, niet openbaar te maken?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat wij met elkaar al een afspraak hadden dat het niet openbaar gemaakt zou worden.

De **voorzitter**:

Dus u heeft niet nog een specifieke interventie daarop ingezet.

De heer **De Jong**:

Nee, niet dat ik me herinner, nee.

De **voorzitter**:

In hoeverre was het percentage dat de Nederlandse Staat ontving uitzonderlijk in de hele sector wereldwijd?

De heer **De Jong**:

Het is zeker na het invoeren van de meeropbrengstregelingen in de eerste helft van de jaren zeventig van de vorige eeuw een heel uitzonderlijk niveau geworden, ja.

De **voorzitter**:

We lezen in de historie van het gasgebouw dat er helemaal in het begin angst was voor het zogenoemde "sjeikeffect", waarbij oliesjeiks in het Midden-Oosten inzage zouden krijgen in wat de Nederlandse Staat zou ontvangen, en dat er een angst was dat zij dat ook gingen eisen. Speelde die angst op een bepaalde manier nog steeds?

De heer **De Jong**:

Ja, in zijn algemeenheid is het antwoord bevestigend. Bedrijfsvertrouwelijke informatie ga je niet gemakkelijk publiek maken. Daar is niks geheims aan, maar dat leidde in dit dossier wel weer tot allerlei vraagtekens daarover. Dat was helemaal niet de bedoeling.

De **voorzitter**:

Sinds 2017 moeten oliemaatschappijen in het kader van de "revenue transparency"-wetgeving van de Europese Unie publiceren wat ze aan overheden betalen. Hoe is de nadruk die Exxon legt op het geheimhouden van deze akkoorden dan nog te rijmen met die nieuwe wetgeving uit Europa?

De heer **De Jong**:

In denk dat die verplichting op de extractive industry rust. Maar dat zijn dan wel helemaal geaggregeerde gegevens. Dan is daar enig zicht op. Maar zeker als je meerdere activiteiten in een land ontplooit, is dat niet zó commercieel gevoelig -- het is wat het is; dat is de wet -- als letterlijk het contract op straat leggen.

De **voorzitter**:

Er is ook een verschil tussen de opbrengstafspraken met het Groningenveld en andere activiteiten in Nederland. Als dat bij elkaar wordt opgeteld, is het zicht daarop wat minder helder.

De heer **De Jong**:

Wat diffuser.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We hadden het eerder in het verhoor al over het Akkoord op Hoofdlijnen. U onderhandelt over de te geven garanties door Shell en ExxonMobil. Vond u dat Shell en Exxon voor hetzelfde bedrag garant zouden moeten staan?

De heer **De Jong**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In het Akkoord op Hoofdlijnen staat dat Shell en ExxonMobil garanties afgeven voor de schadeafhandeling en versterkingsopgave tot het moment dat het Groningenveld sluit of tot uiterlijk 2035. Wat betekent het sluiten van het veld?

De heer **De Jong**:

Ik geloof dat er staat "beëindiging van de winning", of woorden van gelijke strekking.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Is het veld gesloten als er nog een waakvlam is?

De heer **De Jong**:

Een waakvlamsituatie is helemaal niet voorzien in het Akkoord op Hoofdlijnen. Sterker nog, in het Akkoord op Hoofdlijnen staat -- als ik het me goed herinner -- dat door de drie partijen bij het Akkoord op Hoofdlijnen afspraken zullen worden gemaakt over de capaciteitsafbouw. Daar staat, dacht ik, zelfs expliciet in dat een waakvlam, dus een hot stand-by -- alweer in ons industriejargon -- wordt uitgesloten. Sorry, wat was uw vraag ook alweer, mevrouw Van der Graaf?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De vraag die ik had gesteld, was: is het veld gesloten als er nog een waakvlam is?

De heer **De Jong**:

Ja. Nou, dat is eigenlijk een vraag naar: wat betekent dat nu in het contract? Daar zijn geen expliciete afspraken over, dus dat weet ik niet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dan over de garanties zelf. Wat houden de garanties in?

De heer **De Jong**:

De garanties houden in dat in het onwaarschijnlijke geval dat NAM niet aan haar verplichtingen zou kunnen voldoen -- in de breedste zin, dus dat betreft ook haar verplichtingen tot het netjes opruimen van niet meer in gebruik zijnde putten, bijvoorbeeld -- en zij dat niet zelf zou kunnen financieren, de garanties van de aandeelhouders dan aangesproken kunnen worden. Dus dan zullen zij zorgen dat NAM daar wel aan kan voldoen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Waarom zijn die garanties indertijd begrensd?

De heer **De Jong**:

Ik denk omdat wij ... U vraagt eigenlijk naar 2035. Wij spraken met de rijksoverheid af dat uiterlijk 2030 de winning volledig gestopt zou zijn en dat er daarna nog maximaal een periode van vijf jaar zou zijn waarbinnen die garanties nog van kracht zouden moeten blijven vanwege die opruimactiviteiten van NAM. Maar het was en is voor ons belangrijk dat die begrensd zijn in de tijd en je niet voor de eeuwigheid dit soort garanties afgeeft.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Golden die garanties ook nog voor andere kosten, zoals eventuele opruimkosten?

De heer **De Jong**:

Jazeker. Ja, dat valt er allemaal onder.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat valt daar allemaal onder.

De heer **De Jong**:

Jazeker.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Waarom werden de garanties niet afgegeven door de moedermaatschappij?

De heer **De Jong**:

Ik ga niet voor Shell spreken, maar wij hebben daar binnen ExxonMobil een speciaal concern, een juridisch vehikel, voor. Dus als dit soort garanties aan de orde zijn, of dat nu met partners is of met host governments, dan wordt altijd dit juridisch vehikel gebruikt. Het is gewoon een andere onderneming

binnen het grote ExxonMobilconcern. Dat is daar helemaal op ingericht. Daar heeft de Staat ook uitgebreide due diligence, zoals we dat noemen, op losgelaten. Uiteraard wilde het ministerie van Financiën weten: wat is dat dan voor entiteit? Zij vonden dat dat een heel geschikte entiteit was om deze garantie af te geven. Met andere woorden: die kunnen ook echt die garantie afgeven. Dat is, zoals u weet, ongelimiteerde garantie. Dus dat is niet in geld begrensd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Het was de expliciete wens vanuit de ministeries, vanuit Financiën, om een garantie af te laten geven door de moedermaatschappij. Er is daar dus nu een aparte entiteit voor, en niet de moedermaatschappij. Wat stond daar dan voor in de weg? Waarom wilde de moedermaatschappij dat niet afgeven? Dat is de vraag die daarachter ligt.

De heer **De Jong**:

Ja, prima. Punt één. Dat is niet gebruikelijk, überhaupt niet, binnen ExxonMobil. Want er zitten ook allerlei -- hou het me ten goede, want daar ben ik helemaal niet deskundig in -- rapportageverplichtingen aan. Daarom hebben we voor dit soort gevallen ... Ik wil het misverstand wel wegnemen, zo het er zou zijn, dat er een speciaal vehikel is opgericht om deze garantie af te geven. Het is een bestaande en een van de vele dochterondernemingen van Exxon Corporation.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Was er nou ook minder geld voor de regio vanwege het snellere afbouwpad? Het kwam gister in het verhoor met mevrouw Van Loon ook aan de orde.

De heer **De Jong**:

Nee, dat denk ik niet. Dat denk ik niet. Een belangrijke pijler van het Akkoord op Hoofdlijnen is ook dat regiofondsen en de bijdrage van NAM daarin. Daar hebben we, denk ik, heel goede afspraken over kunnen maken. De rijksoverheid vond dat kennelijk ook een goed bedrag.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Is Exxon bereid om daar meer aan bij te dragen?

De heer **De Jong**:

Aan het regiofonds?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja, was Exxon bereid geweest om daar een hoger bedrag voor beschikbaar te stellen, voor de regio, even los van dit regiofonds, misschien anderszins? U heeft er blijk van gegeven dat u oog heeft voor maatschappelijk draagvlak.

De heer **De Jong**:

Ik begrijp uw vraag. Ik weet eerlijk gezegd niet meer of daar intern nou hogere of lagere bedragen over circuleerden in 2018. We hebben die 500 miljoen afgesproken. Waar wij altijd sterk aan hechten -- dat is ook eerder in het verhoor al duidelijk geworden, denk ik -- is dat we zeggen wat we doen en doen wat we zeggen. Dus als wij afspraken maken, dan houden wij ons daaraan.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De riem en bretels, zoals u aangaf, waren niet nodig voor Exxon, zegt u.

De heer **De Jong**:

Nee, nee. Maar dat betekent niet dat ... Nu ik dat heb afgesproken, zullen wij ons daar strikt aan houden.

De **voorzitter**:

Ik kom nog even terug op een definitiekwestie: beëindiging van productie. Wat is in dit verband productie? Je zou kunnen zeggen: productie is niet alleen het oppompen van gas met de verkoop; het draaien van een waakvlam kan alleen als er gas uit het veld komt, en ook dat is een vorm van productie. Ik vraag daarnaar, omdat het voor ons belangrijk is om te weten of de garanties nog gelden, ook als er een waakvlam draait. Of wordt dat door partijen in de overeenkomst gezien als: dan gelden de garanties niet meer, want de productie is beëindigd?

De heer **De Jong**:

Ik snap uw vraag. Ik moet u het antwoord schuldig blijven. Ik heb nog geen advies gekregen over wat het nu betekent. Ik gaf net aan uw collega Van der Graaf aan: over deze situaties zijn geen ... Die definities ... We hebben het over een waakvlam bijvoorbeeld. Ik gaf u net aan: die waakvlam is expliciet niet voorzien in ...

De **voorzitter**:

Dat heeft u verklaard. Dat klopt ook, want dat staat er niet in. Maar de vraag is: geldt, zolang er geen nieuwe afspraak is, de bestaande afspraak wel?

De heer **De Jong**:

Ik durf u daar geen goed, rechtstreeks antwoord op te geven. Ik heb zelf nog helemaal niet advies ingewonnen over wat nu dan de ontstane situatie is.

De **voorzitter**:

Gaat u dat nog wel krijgen?

De heer **De Jong**:

Ja, ik denk dat ... Kijk, er vindt overleg plaats. Misschien dat dat u helpt. Er vindt overleg plaats over wat die passende zekerheden zijn. Er is nu sprake van de beëindiging van de winning. Die heeft of al plaatsgevonden, of die is aanstonds. Dus linksom of rechtsom moeten er passende zekerheden worden gesteld. Dat overleg vindt plaats.

De **voorzitter**:

Dat had ik ook begrepen. Dan kom ik weer bij de vraag: betekent dat dat de afspraken die zijn gemaakt nog steeds gelden totdat er afspraken zijn gemaakt over de passende zekerheden?

De heer **De Jong**:

Met alle respect, meneer Van der Lee: ik weet het niet, ik weet het niet.

De **voorzitter**:

Misschien een vraag waar u wel het antwoord op weet. We hebben ook uw collega, de heer Schittecatte, hier gehad. Hij liet ons wel merken dat hij niet heel erg blij was met het uitonderhandelde resultaat. Dat roept bij mij wel de vraag op: wie heeft de knoop doorgehakt om dit Akkoord op Hoofdlijnen te sluiten? Was u dat?

De heer **De Jong**:

Ja, ik heb die knoop doorgehakt. Ik heb het natuurlijk ook gehoord van meneer Schittecatte. Het verrast me ook niet. Hij was de commercieel manager. Hij had -- dat werd eerder genoemd in het verhoor -- dat win-win voor ogen. Met het besluit om nog sneller naar nul te gaan, zag hij zijn win zienderogen slijten. Ik heb uiteindelijk een bredere afweging gemaakt. Ik heb ook het Akkoord op Hoofdlijnen, overigens met loyale hulp van de heer Schittecatte, intern verdedigd als een gebalanceerde set van afspraken.

De **voorzitter**:

U moest wel nog toestemming vragen bij uw baas, zeg ik dan maar even, in Texas dat u hierin mee mocht stemmen?

De heer **De Jong**:

Om dat even wat meer te illustreren: het was natuurlijk niet zo dat mijn collega's in de Verenigde Staten geen idee hadden waar ik mee bezig was. Zoals dat ook bij de rijksoverheid en bij Shell ging: als je zo'n onderhandeling ingaat, is het bij ons -- nogmaals, ook bij de rijksoverheid en bij Shell -- gebruikelijk om te zorgen dat je een mandaat afspreekt. Dit zijn natuurlijk afspraken van een omvang en een impact waarvan het heel logisch is dat je daar interne afstemming over hebt. Het was de eerste stap om een mandaat te verkrijgen. Uiteindelijk zijn er dan altijd aspecten die wellicht niet helemaal in het mandaat passen. Die heb ik verdedigd. Nogmaals, ik sta volledig achter het Akkoord op Hoofdlijnen.

De **voorzitter**:

Voor de volledigheid: drie keer win was win voor Groningen, win voor de Staat en win voor Shell en Exxon?

De heer **De Jong**:

Klopt.

De **voorzitter**:

Oké.

De heer **De Jong**:

Sorry, mag ik daar nog een aanvulling op geven?

De **voorzitter**:

Ja.

De heer **De Jong**:

Dat gaat over de heer Schittecatte. Ik denk dat hij toen dacht: nou ja, dan wordt het nu een ... Maar hij is ook een beetje een man van "het glas is halfleeg", maar dat zit in zijn aard. Voor hem werd het toen ... Nou ja, het is De Jongs beslissing uiteindelijk, maar het wordt wat hem betreft dan een win-win-lose. Dat is ook niet helemaal fair, want we hadden het al eerder over de winningsplicht. Dus het voorkomen van strafrechtelijke vervolging van de NAM'ers was natuurlijk een belangrijke win voor ons. Maar zoals we

er nu tegen aankijken, denk ik dat de huidige staat van de uitvoering van dat Akkoord op Hoofdlijnen toch bijna een beetje een lose-win-lose is geworden, waarbij de Groningers bijvoorbeeld nog altijd niet weten wanneer het veld nou definitief, helemaal, forever dicht is, om maar eens één voorbeeld te noemen.

De voorzitter:

Oké. Op 22 mei 2019 vindt er een zware aardbeving plaats bij Westerwijtwerd. Wiebes volgt het advies van Staatstoezicht om de gaswinning nog sneller terug te brengen naar onder de 12 miljard kuub. Dit betekent een snellere afbouw dan is voorzien in het Akkoord op Hoofdlijnen. Was u verrast door deze aankondiging van minister Wiebes om sneller af te bouwen?

De heer De Jong:

Ja, ik denk het wel. Want het was ook niet zo dat toen wij in 2018 het Akkoord op Hoofdlijnen afsloten, wij niet hadden voorzien dat er nog best wel stevige seismiciteit zou kunnen optreden tijdens die afbouwfase. Ik denk dat dat besluit van de heer Wiebes en het kabinet toen waren ingegeven om zijn voortschrijdend inzicht in de versterkingsopgave met name, niet zozeer de rechtstreekse aanleiding. Het werkt in de communicatie natuurlijk goed, maar op uw vraag "werd ik verrast?": ja, ik werd daar wel door verrast, omdat je met elkaar zo veel energie en tijd hebt gestoken in het Akkoord op Hoofdlijnen. Dan maak je afspraken voor twaalf jaar in beginsel. Dan ga je niet binnen een jaar zeggen: we gaan het toch even anders doen. Dat vind ik nog steeds, eerlijk gezegd.

De voorzitter:

Ik ga hier zo over door. Maar u zei net in een bijzin dat uw indruk was dat het besluit van de minister in 2018 om naar nul te gaan meer was ingegeven door het verkleinen van de versterkingsoperatie dan door de seismische impact te verkleinen.

De heer De Jong:

Fijn dat u daarop doorvraagt. Ik bedoelde het besluit in 2019 om nog sneller naar beneden te gaan. Ik denk dat er ... Het Akkoord op Hoofdlijnen was -- wat zullen we zeggen? -- tien, elf maanden oud of zo. Toen bleek -- en ik wil het ook niet kleineren -- de weerbarstigheid van die versterkingsoperatie allemaal niet zo ... De grote reset, de pauze, was geweest. Ik denk dat er

meer aan de hand was dan alleen de zorg over "de seismiciteit is niet verdwenen", want we wisten van tevoren dat dat niet verdwenen zou zijn.

De **voorzitter**:

Als ik u dan goed versta, werd er tijdens het afsluiten van het Akkoord op Hoofdlijnen nog gedacht aan 3.000 huizen. Inmiddels was in de loop van 2018 duidelijk geworden dat het aandeel weer fors toenam. Toen kwam die zware beving en toen was er extra druk op om wat aan de oorzaken te doen, omdat de versterkingsoperatie weer in omvang was gegroeid. Dat bedoelt u te zeggen?

De heer **De Jong**:

Ja, correct.

De **voorzitter**:

In het Akkoord op Hoofdlijnen is afgesproken dat ExxonMobil en Shell afstand doen van de claim van gas dat in de grond blijft zitten. De versnelde afbouw betekent echter dat er nog meer gas in de grond blijft zitten dan was voorzien in het Akkoord op Hoofdlijnen. Het gaat ongeveer om 33 miljard kuub. ExxonMobil en Shell gaan naar aanleiding van deze versnelde afbouw opnieuw onderhandelen met de Staat. In hoeverre waren deze extra gedeelde gasbaten vanwege de snellere afbouw onderdeel van de onderhandelingen?

De heer **De Jong**:

Dat was heel belangrijk, zonder meer. Dat werd ook niet ontkend door de rijksoverheid. U weet dat daar later zelfs een Interim Akkoord over tot stand is gekomen, niet alleen dat er aanleiding was om die clausule in het Akkoord op Hoofdlijnen ... Die was getriggerd, omdat één partij unilateraal had besloten een ander afbouwpad in te zetten. Daar zijn partijen toen over aan tafel gegaan, zoals afgesproken.

De **voorzitter**:

Toch heb ik ook een van de meer betrokken mensen bij die onderhandelingen horen zeggen: we hebben vanaf het begin af aan aangegeven, en zo staat het ook in het Akkoord op Hoofdlijnen, dat het basispad geen contractuele afspraak was, omdat er ook bij stond dat het mogelijk nog sneller naar beneden zou gaan dan het basispad.

De heer **De Jong**:

Ik denk dat het wel degelijk een contractuele afspraak was. Daarom wordt er ook steeds gesproken over ... Het was een Akkoord op Hoofdpijnen, meneer Van der Lee. Natuurlijk, achteraf denk ik: over sommige dingen hadden we veel explicieter moeten zijn met elkaar, maar daar was ook geen tijd voor. Vandaar ook "op hoofdpijnen". Er is in het Akkoord op Hoofdpijnen steeds sprake van een balans van afspraken. Op het moment dat NAM via haar aandeelhouders afziet van de gerechtvaardigde claim op 500 miljard kubieke meter gasproductie, en dat is onderdeel van de balans van afspraken, en je dan zegt "we gaan wat anders doen en dan willen we dat je nog wat meer afziet" ... Nogmaals, het is nog niet ontkend door de rijksoverheid dat dat gejustificeerde, dat iemand z'n vinger opstak en zei: nou, dan moeten we wel weer even aan tafel. Dat is zelfs expliciet gewisseld in brieven en vervolgens zijn we ook aan tafel gegaan.

De **voorzitter**:

De aanleiding voor het Interim Akkoord, of althans, de onderhandelingen voor het starten daarmee, was ook gelegen in de behoefte om Norg op een andere manier in te zetten, zodat ook de winning sneller omlaag kon. Het feit dat die onderhandelingen starten, is niet per se alleen maar gekoppeld aan het punt: we willen praten over compensatie voor additioneel gederfde gaswinning.

De heer **De Jong**:

Dat ben ik niet met u eens, meneer Van der Lee. Ten eerste was het ... Kijk, het was wel degelijk de aanleiding om met elkaar aan tafel te gaan. Die onbalans moest hersteld worden. Ondertussen was er duidelijk geworden dat er een wens was, een beleidsstreven, van de minister om dat komende gasjaar al onder de 12 miljard uit te komen. Op creatieve suggestie van de olies is toen gezegd: misschien zouden we minder Groningenproductie kunnen bereiken door Norg anders in te zetten. Dat is toen inderdaad onderdeel geworden van de discussies. Ik zou dat ook het liefst als één geheel afspreken, maar dat is uiteindelijk dan niet gelukt.

De **voorzitter**:

U zegt: het idee om Norg anders in te zetten, was een idee dat in de gesprekken eigenlijk vanuit de olies is ingebracht als een manier om de reductie sneller te laten plaatsvinden.

De heer **De Jong**:

Zeker.

De **voorzitter**:

En u had graag een totaalafspraken willen maken?

De heer **De Jong**:

Dat was de inzet.

De **voorzitter**:

Maar dat kwam er op dat moment niet van?

De heer **De Jong**:

Nou ja, ik dacht dat ... Ik weet het niet, hoor, maar volgens mij heeft de heer Gaastra er ook iets over gezegd in zijn verhoor met u. Partijen waren ook van plan om over het geheel een herbalancering af te spreken. Dat dat maar ten dele is of dat er alleen maar een afspraak is gemaakt over Norg en over de rest niet, dat dat niet gelukt is, daar heeft hij ook een paar dingen over gezegd, dacht ik.

De **voorzitter**:

Ervaarde u zelf ook tijdsdruk om snel tot afspraken te komen, natuurlijk ook gelet op het advies van het SodM bijvoorbeeld?

De heer **De Jong**:

Wij wilden de minister graag helpen bij die opdracht om onder de 12 terecht te komen. Dat leek ons ... Kijk, daar wil ik ook niet altruïstisch over doen. Als één partij heel graag iets wil en jij kunt dat bevorderen, dan is dat fijn, want dan kun je elkaar tegemoetkomen in zo'n settlement over de herbalancering.

De **voorzitter**:

Uiteindelijk komt er dan in die interim-overeenkomst een afspraak tot stand voor het anders gebruiken van Norg en wordt er ook enkel een voorschot afgesproken. Waarom is dat op die manier gebeurd?

De heer **De Jong**:

Het was eigenlijk onder de tijdsdruk. Je moet met elkaar even de tijd nemen. Wij zijn uiteindelijk overeengekomen om dat op een kostenneutrale manier met elkaar af te spreken in het latere Norg Akkoord. Dat was altijd het idee. Toen in die zomer van 2019 ... Ik herinner me nog een bijeenkomst niet zo heel ver hiervandaan. De heer Raab van Financiën en de heer Gaastra waren

daarbij. Wij zeiden: nu moet het voort. De minister was er namelijk heel veel aan gelegen om dat voor het gasjaar 2019-2020 af te spreken. Wat voor voorschot gaan we hier afspreken? We gaan gewoon een voorschot afspreken en dan kopen we tijd om daar later dan definitieve afspraken over te maken. Dat is later dan ook gebeurd. Ik dacht dat wij aanvankelijk zaten op iets van 140 miljoen als een redelijk bedrag. Dan wordt het een beetje een paardenmarkt. Het is maar een voorschot, meneer Van der Lee. Ik geloof dat meneer Raab zei dat 70 hem wel een mooi bedrag leek. Het is uiteindelijk 90 geworden. Ik noemde dat zelf intern, want het moet wel een substantieel bedrag zijn dus het is niet helemaal zonder reden, "earnest money". Om die term wat duidelijker te maken: ik heb jarenlang in de Verenigde Staten mogen wonen. Als je daar een bod op een huis doet, moet je meestal ook gelijk een cheque schrijven voor 1% van het bod dat je gedaan hebt. Niet dat die 1% nou een speciale waarde heeft, maar dat is om het te illustreren. Dat wordt "earnest money" genoemd. Waarom heet dat earnest money? Omdat beide partijen dan niet zomaar willy-nilly weg kunnen lopen van zo'n afspraak om een definitieve overeenkomst te sluiten.

De voorzitter:

Toch komt die afspraak niet vanzelf tot stand, want er vindt een arbitrage plaats om daaruit te komen. Waarom is daarvoor gekozen?

De heer De Jong:

Dan gaan we fast forward naar de Norgovereenkomst. Daar werd uiteindelijk overeenstemming over bereikt in december 2020. Die werd dan denk ik namens de Staat door minister Van 't Wout getekend in maart '21. Vervolgens was inderdaad door partijen afgesproken dat de berekeningsmethodologie onderhevig zou zijn aan een arbitrage. Dat was vooral op verzoek van de Staat, zodat onafhankelijk zou kunnen worden vastgesteld dat dit een wat we noemen arm's length, eerlijke, kostenneutrale vergoeding was.

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):

Nadat het Interim Akkoord met de Staat is gesloten over de gasopslag Norg, onderhandelt u verder met de Staat over de snellere beëindiging van de gaswinning. Volgens het Interim Akkoord -- daar hebben we het over -- moeten partijen "te goeder trouw overleg plegen en zich naar beste vermogen inspannen om uiterlijk 31 maart 2020 overeenstemming te bereiken" over het zogenoemde "herstel van de balans", onder andere over

de niet-gewonnen kuub gas die nog onder de grond zitten. Verwachtte u er voor deze periode uit te kunnen komen?

De heer **De Jong**:

Oei. Ik denk dat ik dat wel verwachtte, ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat was een realistische periode?

De heer **De Jong**:

Ja. Nogmaals, mijn handtekening staat er ook onder. Ik zei het al eerder. Ik probeer dat dan ook echt altijd waar te maken. Er zijn ook hele intensieve gesprekken gevoerd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat was voor Exxon het belangrijkste onderdeel in die onderhandelingen?

De heer **De Jong**:

U heeft ook gezien dat in het Interim Akkoord een aantal dingen worden genoemd. Eén is die volumeafwijking van het basispad. Een tweede is de kostenontwikkeling, met name op het punt van versterken. Dat zijn zo twee hele grote aspecten.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In een intern document van Exxon ter voorbereiding op een overleg met directeur-generaal Gaastra en minister Wiebes op 13 januari van datzelfde jaar, 2020, staat dat Exxon bezorgd is over het commitment van EZK. Wat maakte dat Exxon daarover bezorgd was?

De heer **De Jong**:

Nou ja, we hebben het al eerder even gehad over ... De voorzitter vroeg mij: was u verrast door de besluiten in mei 2019? Ik denk dat de interne notitie daarop doelt. Ik was zelf overtuigd -- en dat ben ik nog steeds -- dat het Akkoord op Hoofdlijnen een goede set van afspraken was. Ik had ook liever gezien dat iedereen zich daaraan gehouden had. Dus ik denk dat dat op het gebrek aan commitment of de zorg over het gebrek aan commitment doelt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U gaf net aan dat er twee grote thema's een rol spelen. Dat gaat over de volumeafwijking van het basispad -- zo omschreef u dat net -- en de

kostenontwikkeling voor de versterking. Wat was voor Exxon het belangrijkste punt?

De heer **De Jong**:

Nou, dat waren, denk ik, twee hele belangrijke. Er zijn er misschien nog wel meer, maar dat waren twee belangrijke punten, ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Vindt u een van de twee belangrijker? Het zijn twee grote onderwerpen die op tafel liggen.

De heer **De Jong**:

Die zijn allebei van belang. Ze zijn uiteraard ook niet helemaal onafhankelijk van elkaar. Ik vind het moeilijk, mevrouw Van der Graaf, om te zeggen: de een is nog belangrijker dan de ander. Het mooie van het akkoord dat we hebben bereikt in 2018 is dat ... Nogmaals, wat anderen er ook van vinden: ik sta voor dat akkoord. Dan vind ik het fijn als anderen dat ook doen. Nogmaals, in 2019 is er ook echt een poging toe gedaan om tot een oplossing te komen. U heeft van de heer Gaastra gehoord dat hij gewoon het mandaat niet had om dat te settelen met ons.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat bedoelt u met dat mandaat?

De heer **De Jong**:

Net zoals ik eerder aangaf over "hoe komt zo'n Akkoord op Hoofdlijnen tot stand?" zijn daar interne afspraken over. Het is natuurlijk niet zo dat de directeur-generaal zelf bedenkt wat een redelijke landing is met die olies over de herbalancering. Dat stemt hij eerst af met zijn minister en de minister vervolgens met de ministerraad. Ik denk dat we uit het verhoor met de heer Gaastra mogen begrijpen dat hij en de heer Raab niet het mandaat hadden, ruimte hadden, zo u wilt, om op de voorstellen die wij hun hebben gedaan in te gaan.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien in de interne documentatie, waar ik naar verwees, binnen Exxon dat er zorg is over het commitment van EZK: "Trage voortgang, missen sense of urgency bij EZK, slechts 10 weken resteren, risico dat we er niet tijdig uitkomen." Waar miste u dan dat commitment?

De heer **De Jong**:

Nogmaals, het was natuurlijk lastig voor die twee hoofdonderhandelaars als je niet het mandaat hebt, als je niet de ruimte hebt om te zeggen "hier is de onderhandelingsruimte om tot een landing te komen", dus een landing binnen tien weken na het punt dat u citeert. Ik vind het fijn dat u het nader duidt voor mij. Dan ging dat commitment meer over: kunnen ze er wel uitkomen? Het vermoeden was natuurlijk ... Ik weet er nu iets meer over, omdat de heer Gaastra erover verklaard heeft hier, maar dat wist ik toen niet. Je hebt dan wat we noemen "zwakke signalen", waarbij je denkt: oké, de volgende vergadering; ik kan de volgende week niet, misschien een week erna et cetera. Je voelt soms dat een ander aan het onderhandelen is met één arm op de rug bijvoorbeeld.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Zo gaat dat?

De heer **De Jong**:

Ja, zo gaat dat soms.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Uiteindelijk wordt de datum van 31 maart 2020 niet gehaald. Op welk moment werd er besloten het geschil te splitsen in twee arbitragezaken: één over de inzet van Norg en één over het zogenoemde herstel van de balans?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat we het net hebben opgehaald, om het zo maar uit te drukken, op het ministerie van Economische Zaken met de beide ministers en de onderhandelaars. Wanneer dat precies is geweest, weet ik niet meer, maar misschien weet u het. In april 2020 daaromtrent. Dat zal kort na het verstrijken van die datum geweest zijn.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Er was eind april een overleg met de minister. Op wiens verzoek wordt dat geschil gesplitst in twee arbitragezaken? U gaf net aan: ik had het liefst als één geheel een akkoord afgesproken. Er komen twee arbitragezaken.

De heer **De Jong**:

Het is niet zozeer dat het dan een voorstel is. Dan rest je niet veel anders meer. Dus dan rest je niet veel anders meer dan te zeggen: we stellen vast dat we het wel eens zijn over de Norgovereenkomst en ter validatie leggen

we die ook nog voor aan een onafhankelijke arbiter. Voor die overige zaken ... Ik denk dat ook de bewindslieden hebben aangegeven: we zien geen landingsruimte, maar het staat jullie natuurlijk vrij om dat aan een arbitraal trio voor te leggen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Welke bewindslieden gaven dat aan?

De heer **De Jong**:
Ik denk dat dat minister Wiebes en minister Hoekstra zijn geweest.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Die waren beiden bij dat gesprek aanwezig?

De heer **De Jong**:
Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Wat is de reden dat de onderhandelingen over compensatie van gederfde inkomsten zijn gestaakt?

De heer **De Jong**:
Ik denk omdat er te weinig mandaatruimte was om tot een landing te komen met elkaar.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
In hoeverre spelen de huidige hoge gasprijzen een rol om die onderhandelingen niet te hervatten?

De heer **De Jong**:
Nogmaals, dat is voor mij helemaal geen overweging. Ik snap best dat zo'n gedachte wellicht bij u opkomt, maar de prijzen zijn de prijzen. Die zijn nu extreem. Dat hebben we nooit eerder gezien, uiteraard. Maar de prijzen zijn wat ze zijn. Ik gaf u eerder aan: wij gaan veel met risico om en we gaan ook met marktprijzrisico om. Dat is wat mij betreft geen overweging om de besprekingen niet te hervatten. U heeft mevrouw Van Loon ook heel gepassioneerd horen verklaren dat zij zeker ook bereid is om aan tafel te gaan; dat ben ik ook, te allen tijde.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Wat zijn dan nu nog de grootste pijnpunten in de onderhandelingen?

De heer **De Jong**:

In het Interim Akkoord staat een heel rijtje aspecten die in het Akkoord op Hoofdpijnen geadresseerd zullen moeten worden. Ik noemde er al twee van. Dat zijn denk ik ook wel grote, belangrijke aspecten. Een van de dingen -- dat is misschien ook goed voor u en de commissie -- betreft de regiofondsbijdrage. Daarover was expliciet afgesproken dat die zou neerdalen op provinciaal, gemeentelijk en individueel niveau. Dat laatste is voor zover ik weet helemaal niet gebeurd. Dat is wat mij betreft geen goede zaak.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat was wel de bedoeling?

De heer **De Jong**:

Zeker. Heel expliciet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe zou dat vorm moeten krijgen?

De heer **De Jong**:

Dat was uiteraard niet aan ons. Het was aan de rijksoverheid of overheidsinstanties om te bepalen hoe dat zou gebeuren.

De **voorzitter**:

In het Akkoord op Hoofdpijnen is afgesproken dat er bij schade en versterken een verschil is tussen de voordeur en de achterdeur. Een publieke instantie, IMG en NCG, handelt de schademeldingen af en is verantwoordelijk voor de versterkingsopgave. De NAM betaalt aan de achterdeur de kosten waarvoor ze aansprakelijk is. Welke vergoedingen worden op dit moment volgens u wel uitgekeerd die niet onder de aansprakelijkheid van NAM vallen?

De heer **De Jong**:

Oei. Meneer Van der Lee, ik sta niet zo heel dicht bij die NAM-arbitrages. Als ik me even beperk tot versterken -- nogmaals, ik ben hier helemaal niet deskundig in; daar zijn andere mensen voor -- denk ik dat wat betwist wordt door NAM, is dat voortdurend de versterkingsomvang wordt bijgesteld, conform de afspraak in het Akkoord op Hoofdpijnen. Dat is één principiële aspect dat bestreden wordt, even los van het praktische feit dat, zo heb ik begrepen van NAM, zij lang niet altijd kan beoordelen waaraan die uitgaven

zijn besteed en of dat allemaal puur mijnbouwschade is, waarvoor NAM aansprakelijk is.

De **voorzitter**:

Even op dat eerste punt. Uw interpretatie van het Akkoord op Hoofdpijnen is dat de versterkingsoperatie moet plaatsvinden op basis van de nieuwste normen?

De heer **De Jong**:

Ja, van tijd tot tijd geactualiseerde normen en de laatste inzichten.

De **voorzitter**:

Ja, maar wat betekent dat in de praktijk? We weten de gemiddelde kosten van inspectie en engineering, dus kijken wat er nodig is aan versterking en hoe dat in dat specifieke geval moet worden uitgewerkt. Dat kost al gemiddeld €50.000. Betekent in uw ogen het werken met de laatste normen dat panden waar al een engineering voor is gedaan, opnieuw geëngineerd zouden moeten worden?

De heer **De Jong**:

U overvraagt mij echt hiermee. Ik weet dat niet, meneer Van der Lee.

De **voorzitter**:

Wat betekent het geschil over die kosten aan de achterkant voor de Groningers?

De heer **De Jong**:

Dat betekent helemaal niets voor de Groningers. Een van de zaken waar ik mee akkoord ben gegaan en waar ik ook volledig achter sta, ook vandaag nog, ook terugkijkend, is het hele principe van voordeur/achterdeur. Minister Wiebes was de geestelijk vader van die term. Dat was precies wat wij met z'n allen vonden in 2018. Het moest niet meer zo zijn dat gedupeerden de strijd aan moesten binden met NAM, die de middelen en resources ter beschikking had, waardoor men het gevoel had en het zwaar associeerde met "dit is geen eerlijke strijd zo wanneer we het oneens zijn over bijvoorbeeld de uitkomst van een inspectie". Dus dat was een hele goede zaak. We horen daar weleens andere geluiden over, en u ook, maar dat vind ik eigenlijk heel ongelukkig omdat dat de suggestie wekt dat er toch nog ergens een invloed is van de afspraak bij de achterdeur. Dat is helemaal niet zo.

De **voorzitter**:

U zegt dat u op afstand staat als het over dit onderwerp gaat, maar wij komen toch iets tegen. In 2019 verschijnt een steekproef waaruit blijkt dat volgens de nieuwe NPR de huizen uit batch 1581 toch moeten worden versterkt. We zien dat u bij het verschijnen van deze steekproef direct intern mailt dat Exxon maar vast een uitleg klaar moet hebben voor het niet meebetalen. Dus er wordt een steekproef gedaan, waaruit blijkt dat op basis van de nieuwste NPR er versterkt moet worden. En u geeft aan uw collega's aan: we moeten alvast een uitleg klaar hebben waarom we niet meebetalen. Waar komt dat nou vandaan?

De heer **De Jong**:

Ja ... En wanneer was dat in 2019, zegt u?

De **voorzitter**:

Dat is 23 oktober 2019.

De heer **De Jong**:

Die 1581 was denk ik de derde batch, of niet?

De **voorzitter**:

Dat klopt.

De heer **De Jong**:

Ja. Dat verklaar ik dan nu, met de benefit of hindsight, als: het was helemaal niet voorzien dat er nog een derde batch zou worden versterkt.

De **voorzitter**:

Maar we zitten dan al in het najaar van 2019. Dan is de versterkingsoperatie ook alweer behoorlijk gegroeid. Dan komt deze batch er inderdaad nog bij. Maar er is wel getoetst op basis van de nieuwe NPR. Dat is wat u zegt belangrijk te vinden.

De heer **De Jong**:

Daar zit duidelijk spanning. Dat ben ik helemaal met u eens. Maar voor mijzelf, als ik daarop terugkijk, is mijn intuïtieve reactie "ja, maar wacht even, we hadden met elkaar afgesproken ..." ... We hebben het eerder gehad over "wat verwachtte u", "welke getallen stonden u voor ogen". In het Akkoord op Hoofdlijnen wordt al voorzien dat zelfs van die tweede batch de totale versterking niet meer nodig zou zijn. Nogmaals, ik heb in de loop der

jaren ook erg begrip gekregen voor het feit dat er eigenlijk middels de versterking ook sprake is van een stuk genoegdoening, erkenning, rust. Dat begrijp ik allemaal veel beter in 2022 dan kennelijk in 2019.

De voorzitter:

Dat snap ik wel, maar uit deze steekproef blijkt nu juist dat die huizen om te voldoen aan de nieuwe norm, de nieuwste NPR, toch ook versterkt moeten worden, niet uit hoofde van gebiedsgericht. Dan valt u eigenlijk terug op de afspraken uit het Akkoord op Hoofdlijnen, die over de eerste twee batches gingen. En dan vindt u "wij hoeven niet mee te betalen", ook al blijkt dat er versterking nodig is.

De heer De Jong:

Nogmaals, er kunnen ook andere redenen zijn waarom ik dat vond, maar dat staat me niet meer zo helder voor ogen.

De voorzitter:

Waar komt nou die onenigheid vandaan over het betalen aan de achterkant? Hoe kan die worden opgelost?

De heer De Jong:

Dan moet ik eerst het volgende zeggen. NAM heeft denk ik wel anderhalf jaar lang geprobeerd om daar nadere afspraken over te maken. We hadden het net over mandaten en of mensen ruimte krijgen om die afspraken te maken. Ik denk dat er aan de kant van de uitvoeringsinstantie, meer bepaald het ministerie van EZK, wel degelijk interesse was om de nadere afspraken te maken daaromtrent. Maar nogmaals, de bewegingsruimte van EZK was beperkt. De Tweede Kamer wilde ook graag precies weten "wat wel en wat niet". Ik denk dat daar nadere afspraken over kunnen worden gemaakt, nog altijd. Dat is een van de manieren waarop je eruit komt. Het alternatief is dat je het aan arbiters voorlegt. Dat is helemaal niet ongebruikelijk in onze industrie; dat gebeurt heel regelmatig. Dan wordt het onafhankelijk beslecht en dan is het wat het is. Dat is het alternatief.

De voorzitter:

We lezen ook regelmatig dat beide oliemaatschappijen een flexibele versterkingsoperatie wensen. Hoe neemt u daar de belangen van de Groningers in mee?

De heer **De Jong**:
Een flexibele versterkingsoperatie?

De **voorzitter**:
Ja.

De heer **De Jong**:
En bedoelden we daarmee dat ... Een dynamische, zou ik het dan eerder noemen. Met andere woorden, je ... Sorry, ik weet het zelf ook niet meer. Ik heb nog nooit die term ... Ja, misschien heb ik die term weleens gebruikt, maar hij zegt me niet zo een-twee-drie wat. Als je kijkt naar bijvoorbeeld het onderdeel "gewekte verwachtingen" denk ik dat het heel belangrijk is ... Ik vind nog altijd dat die ... Nu begrijp dat ik alles eerst maar geïnspecteerd moet worden. Daar kan ik me nog steeds helemaal niet in vinden, want je zou de meest risicovolle objecten als eerste moeten willen versterken.

De **voorzitter**:
Maar is niet het probleem dat nog niemand precies weet welke dat zijn?

De heer **De Jong**:
Nou, dat denk ik wel. Vorig jaar, in -- wanneer was het -- maart 2021, zegt bijvoorbeeld TNO op basis van een sterk gereduceerde dreiging: wij verwachten dat er nu misschien nog 800 nog te versterken gebouwen zijn in Groningen. Dat zei TNO; het was niet dat ik dat zei of dat NAM dat zei. Ik heb steeds ook geredeneerd dat minder versterking niet alleen beter is voor alle betrokkenen, maar zeker ook voor de Groningers. Het is een hele ingrijpende operatie, maar mijn indruk, als u mij toestaat, is dat dit is geëvolueerd tot een vorm van genoegdoening en compensatie. Mensen willen graag een versterking, terwijl dat nooit het uitgangspunt was voor NAM of voor mij.

De **voorzitter**:
Ik geef even het woord aan mevrouw Kuik.

Mevrouw **Kuik** (CDA):
Meneer De Jong, u zei in het begin van het verhoor dat u er nogal naïef in zat op allerlei punten. Op welke punten doelde u?

De heer **De Jong**:
Bijvoorbeeld dat sentiment. Dat is dat hele rationele begin van mij. Ik ging

met McKinsey praten, mijn collega aan de productiekant, en ik stelde de rationele vragen van: hoe hoog is dit risico, wat is de dreiging, wat doen we er dan aan? Ik zei op dat moment bijvoorbeeld: oké, hoeveel worden er dan versterkt? Ik weet het niet meer precies, maar dat zullen honderden huizen zijn geweest op dat moment. Ik zei: wat zegt die Meijdamnorm dan, want dat gaan we nooit redden in een jaar? Maar daar mochten we dan vijf jaar over doen. Toen dacht ik: "2016-2021, oké, prima. Dat gaan we doen. Als je het over honderden hebt, moet dat haalbaar zijn." Maar het hele punt van het niet voldoende erkennen ... Toen ik nog in Tanzania woonde, heb ik met mijn zwager gebeld. Mijn zwager en mijn zus wonen in het aardbevingsgebied. Ik heb gevraagd: wat is nou jullie ervaring met NAM? Het was op dat moment nog NAM. Hij zei: eigenlijk prima. Ze hadden weleens schade gehad, maar die is naar tevredenheid opgelost. Dat was bij hen al een aantal jaren daarvoor, dus dat was nog helemaal onder auspiciën van de NAM. Maar wat mijn zwager ook zei -- dat heb ik niet voldoende in m'n oren geknoopt -- was dat zijn grootste probleem was dat hij het gevoel had dat er óver hen werd beslist door mensen zoals ik, maar ook hier in Den Haag, en dat er onvoldoende erkenning was van hun zorgen. Ik ben hier nu zes jaar in functie. Het heeft echt wel even geduurd voordat ik die lessen ook allemaal geleerd heb. Het had denk ik voor iedereen anders kunnen gaan als wij -- dus de mensen in het gasgebouw, inclusief de Staat -- veel nadrukkelijker die erkenning hadden benadrukt en daar een tegemoetkoming voor hadden afgesproken. Ik heb daar wel pogingen toe gedaan.

Dan als het gaat om al het wachten van gedupeerden. Een van de dingen waar ik steun voor heb geprobeerd te krijgen, was het leggen van een verband met "het gaat om huizen, het thuis van mensen" en "er zijn een aantal belastingen in Nederland die direct gerelateerd zijn aan huizen", bijvoorbeeld WOZ-gebaseerde aanslagen. Een van de dingen die ik heb geprobeerd erdoor te krijgen, zonder succes, is om te zeggen: we moeten de mensen in het aardbevingsgebied vrijstellen van alle heffingen die gebaseerd zijn op de WOZ. Dan krijg je natuurlijk onmiddellijk tegendruk van de overheid, die zegt: dat kan zomaar niet, want de gemeentes ...

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat is een punt dat u heeft ingebracht richting de Staat.

De heer **De Jong**:

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Welke punten heeft u ingebracht op de momenten waarop u invloed had, tijdens de onderhandelingen?

De heer **De Jong**:

Wacht. Ik wil het dan toch even afmaken, met uw permissie. Het idee was ... Ik had er natuurlijk best begrip voor, want het was wel een leuk creatief ideetje van meneer De Jong. Daar kreeg ik ook wel steun voor van sommige collega's, van EBN bijvoorbeeld. Dan zeiden we: ja maar, wacht, hoe gaat het dan met de financiering? Het idee was dan dat NAM haar fair share daar natuurlijk van zou betalen. We zouden de vrijstelling regelen en de financiering via de Maatschap laten lopen, zodat zowel de rijksoverheid als NAM daaraan zou bijdragen om de gemeenten niet zonder middelen te laten. Dat was de insteek. Het was geen freebie van "waarom verlagen we de belastingen niet". Het was echt dat de Maatschap haar verantwoordelijkheid nam.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dat was niet de kern van het probleem.

De heer **De Jong**:

Nee.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dus dat was een punt waarvan u dacht: hier kan ik iets bijdragen. Wanneer kwam die omslag? U heeft een aantal keren gezegd: "Ik zat er wat zakelijk in."

De heer **De Jong**:

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

"Maar met de kennis van nu had ik een minder zakelijke opstelling moeten innemen." Wanneer was dat omslagpunt voor u?

De heer **De Jong**:

Tja, daar heb ik eigenlijk niet op gereflecteerd tot op heden. Ik heb naar aanleiding van eerdere vragen van uw collega's gesproken over dat Damascusmoment van 2017. Het gaat ook geleidelijk, hè. Ik kan denk ik niet een heel specifiek punt voor u aanwijzen, mevrouw Kuik.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik heb nog een aantal vragen. Meneer De Jong, u gaf aan dat Exxon mensen niet onnodig -- met nadruk op "onnodig" -- blootstelt aan risico's. U zei ook dat Nederland niet in de kou mocht komen te staan. Legitimeerde het punt van leveringszekerheid dat mensen wel blootgesteld werden aan risico's?

De heer **De Jong**:

Het zal zo niet voelen als je gedupeerde bent, maar als je de minister bent en een hele brede afweging moet maken, dan begrijp ik dat een minister ook de leveringszekerheid zwaar laat meetellen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

De verantwoordelijkheid van de Staat komt op een gegeven moment daar te liggen, maar voor die tijd: hoe keek Exxon daarnaar? U heeft ook in GasTerra gezeten, waar winstmaximalisatie het doel was. Daar vond de discussie al wel plaats in het veld: hoe zit het met de veiligheid van de Groningers?

De heer **De Jong**:

Ik neem u even mee terug naar 2016. Wat is dan de norm? Dat is een hele rationele benadering. Die norm was de kans op een dodelijk ongeluk van 10^{-5} voor een individu per jaar. Daar zouden we binnen vijf jaar onder blijven. Daarmee vond ook ik dat niet onaanvaardbaar. Weet u, er zijn adviezen geweest, ook kort na Huizinge, waarmee je eigenlijk meerdere kanten op kon. U heeft er in uw verhoren veel aan gerefereerd. Ik herinner me een advies uit de historie, van januari 2013. Het is nogal wat als je tegen de minister zou zeggen: het is onaanvaardbaar; we moeten stoppen. We zien vandaag wat er gebeurt. We hebben nu gelukkig tot op heden geen crisis ten aanzien van de leveringszekerheid, maar we hebben wel een betaalbaarheids crisis. Energie wordt onbetaalbaar voor sommige mensen.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik kom er even op terug omdat u heel expliciet zei: Exxon gaat niet onnodig mensen blootstellen aan risico's.

De heer **De Jong**:

Ja, dat is precies dat punt. Als ik het helemaal had kunnen vermijden ...

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Normaal is het zo, waar dan ook, dat we het eerst stilleggen en dat we het gaan onderzoeken.

De heer **De Jong**:

Ja. Wij hebben ons maatschappelijke ... Ik -- laat ik voor mezelf spreken ... Dat was niet mogelijk in Nederland, omdat dat mensen letterlijk in de kou zou zetten. Dan is voor een minister, maar ook voor mij persoonlijk, de afweging: wat is erger hier? Dat is natuurlijk heel zuur voor de Groningers om te horen ...

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Hoe gaat dan zo'n afweging? Het is immers ook zo belangrijk voor Exxon, dat belang van risico's uitsluiten.

De heer **De Jong**:

Dan ga je kijken wat een aanvaardbare norm is en wat de rijksoverheid een aanvaardbare norm vindt. Die 10^{-5} was een norm waarbij de commissie-Meijdam zich ook aansloot bij andere veiligheidsrisico's in Nederland.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik ga dan even door in de tijd, naar 28 maart ... Ik pak even het juiste jaartal erbij. Op 28 maart 2018 heeft u contact met uw counterpart van Shell. U zegt: het is prima om incommunicado met de overheid te blijven, met de minister. Maar u wilt eigenlijk wegblijven bij het maken van concrete punten op korte termijn. U wilt dat in het hele pakket meenemen. Dan is mijn vraag: in hoeverre spelen de belangen van gedupeerde Groningers, die al lang wachten op helderheid en herstel, dan een rol om snelheid te maken?

De heer **De Jong**:

Ik denk niet dat de onderhandelingen over het Akkoord op Hoofdlijnen de voortgang in meer of mindere mate in de weg stonden, mevrouw Kuik. Die opmerking of observatie van mij die u citeert ... Dat vind ik zelf in zijn algemeenheid verstandig. Je gaat niet akkoord in een soort salamitactiek. Je gaat akkoord als je over alles overeenstemming hebt. Dat hebben we ook bereikt.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ook niet als het op bepaalde punten helpt om een versterking te versnellen? Had dat gekund? Of zegt u "dat zie ik niet"?

De heer **De Jong**:

Met dat laatste ben ik het eens. Die twee maanden ... Eind maart of eind mei was uiteindelijk het onderhandelingsresultaat bereikt ... Ja, dat weten we nu allen helaas: dat maakt niet veel uit op de hele versterkingsoperatie.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dan tot slot mijn laatste vraag aan u. U gaf aan dat het in een geciviliseerd en ontwikkeld land als Nederland onnodig is om garanties te vragen en dat Exxon dat nooit heeft verzaakt. Waarom zag u garanties dan wel als een door Shell weggegeven onderhandelingspunt?

De heer **De Jong**:

Ik vind het wel leuk dat u me uitnodigt om steeds in de onderhandelingskeuken te kijken; ik ga daar met liefde in mee, hoor. Kijk, het is niet nodig in dit soort ... Wij lopen niet weg voor onze verantwoordelijkheden. Maar als het belangrijk is voor de andere kant, dan moet je het al helemaal niet weggeven.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Dan moet je daar van tevoren niet te helder over zijn.

De heer **De Jong**:

Ja.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Oké. Dank.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We gaan richting een afronding van het verhoor. Ik heb nog een vraag over de kwestie tussen de Staat en de NAM over het betalen van de facturen. Welke oplossing ziet u daarvoor?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat daar ofwel nadere afspraken over worden gemaakt of dat het tot een arbitrage-uitspraak komt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Gisteren hoorden we van mevrouw Van Loon van Shell dat Shell graag alle opbrengsten van het Groningenveld die eventueel overblijven wil gebruiken om te investeren in de regio Groningen. Hoe ziet u dat en hoe ziet Exxon dat?

De heer **De Jong**:

Daar heb ik ook kennis van genomen. Nou, ik vind het prachtig dat Shell dat voornemens is. Ik hoorde ook wel dat dit economisch rendabele investeringen moeten worden. Ik vind het ook vrij bijzonder, zo'n belofte voor bijna industriebeleid door een private onderneming, maar het staat Shell uiteraard geheel vrij om daar uitspraken over te doen. Daar heb ik geen problemen mee.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Zou Exxon dat ook doen?

De heer **De Jong**:

Nou, zouden wij dat ook doen? Ik sluit het niet uit, maar ik ga ook geen loze beloftes doen op dat punt. Wij investeren nog altijd in Nederland, onder andere in de energietransitie. In de energietransitie is Shell een van onze grootste concurrenten. Mevrouw Van Loon sprak op dat punt niet over iets wat NAM van plan is te doen. Ik zit hier toch vooral in mijn hoedanigheid als een van de commissarissen van NAM. Dat is verder voor de rekening van Shell. Nogmaals, ik vind het ook nobel. Het is prachtig dat Shell dat voornemens is. De Groningers moeten natuurlijk eventjes afwachten of het echt ook allemaal zo gaat gebeuren. Maar nogmaals, het feit dat een van mijn grootste concurrenten ... Nogmaals, we praten hier niet over de joint venture. Shell is heel actief, zeker ook in Nederland, op het gebied van de energietransitie. Wij zijn dat ook. Misschien in wat mindere mate in Nederland, maar óók in Nederland. Ik ga geen nadere uitspraken doen over hoe wij gaan investeren en waar en hoeveel.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Sinds de aardbeving in Huizinge zijn er in Groningen meer dan 220.000 schademeldingen ingediend naar aanleiding van de mijnbouwactiviteiten. Hoeveel schade door mijnbouwactiviteiten vindt u, vindt Exxon acceptabel?

De heer **De Jong**:

Och, ik heb daar helemaal geen norm voor. Wij vergoeden ... Tenminste, NAM vergoedt bij de achterdeur schade veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten. Dat is haar civiele aansprakelijkheid. Dat is ook nog eens bevestigd in het Akkoord op Hoofdlijnen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar 220.000 schademeldingen, vindt u dat acceptabel?

De heer **De Jong**:

Ik heb daar geen oordeel over. Het gaat erom of het schade door mijnbouwactiviteiten is.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe kijkt Exxon aan tegen het vergoeden van de immateriële schade?

De heer **De Jong**:

Ik vind dat alle schade moet worden vergoed, dus ook immateriële schade.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ook immateriële schade. Goed. De heer Schittecatte verwoordde het in zijn verhoor zo dat het Groningenveld voor Exxon gezien kan worden als een kroonjuweel. De winning van het Groningenveld wordt beëindigd. Een gedeelte van het gas blijft onder de grond. Wat vindt u daarvan?

De heer **De Jong**:

Ik denk dat wij daar in 2018 een gebalanceerde afspraak over hebben gemaakt. Dat betekent inderdaad ook het insluiten van het veld. Dat is de enige manier om uiteindelijk rust te brengen voor gedupeerden. Zelfs als je geen schade hebt in Groningen, is dat de enige manier dat je zeker weet dat in ieder geval op zekere termijn de seismiciteit voorbij is. Dat werd onvermijdelijk.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

We zijn uitgevraagd als commissie. Dank voor uw medewerking. Ik verzoek de griffier om u naar buiten te geleiden.

De heer **De Jong**:

Tot uw dienst.

De **voorzitter**:

Het volgende verhoor zal plaatsvinden om 14.00 uur. Dat is met de heer Paas, de commissaris van de Koning in Groningen.

Sluiting 13.14 uur.